

Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Gençler ve Gençlik Teması Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması

Semra ÇİNEMRE | 0000-0002-2924-1129 | semra.cinemre@trabzon.edu.tr

Doç. Dr. | Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı | Trabzon, Türkiye

ROR : 04mmwq306

Öz

Bu çalışmada gerek gençliğin önemi, değeri ve türlü sorunlarla iç içe bir dönem olması gerekse hutbelerin önemli bir iletişim ve irşat aracı olması düşüncesi ile hutbelerde gençliğin nasıl konu edildiğini ortaya koymak ve böylece hutbelerin toplumun gençlerle ilgili hangi konularda aydınlatılmasına katkısı olduğunu irdelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda nitel çalışma olarak planlanan makalede doküman analizi tekniği ile örnekleme alınan 2014 (son 6 ay)-2024 (ilk 6 ay) sürecini kapsayan 10 yıl içindeki 539 hutbe analiz edilmiştir. Veriler hem betimsel analiz hem de içerik analizi teknikleri ile çözümlenmiştir. On yıl içerisindeki hutbelerde genç kavramının mutlaka yer aldığı; bir yıl içerisindeki tüm hutbelerde kavramın en az 11, en fazla 57 kez geçtiği tespit edilmiştir. On yıl hutbeleri arasından 5 yılda birer hutbenin konusunun müstakil olarak gençlere/gençliğe tahsis edildiği görülmüştür. Hutbelerde gençlik ve gençler bir değer olarak ele alınmış; özellikle genç cemaat, içinde bulunduğu dönemin değerini ve bir fırsat olduğunu bilerek hayatını düzenlemesi noktasında irşat edilmiştir. Hutbelerde cemaat, gençliğin çeşitli karakteristik özellikleri ile ilgili sağlıklı ve kaynaklara uygun bir şekilde aydınlatılmıştır. Bu konudaki içeriklerin cemaat içerisinde yer alan gençlerin kendilerini tanıma ve anlamlandırılmalarına, ebeveynlerin ve toplumun diğer kesimlerinin ise gençleri anlamasına ve bu anlayış ile onlara yaklaşmasına katkı sunacağı, bunun da gençlerle ilişkilerin geliştirilmesine katkı sunacağı söylenebilir. Hutbelerde gençleri tehdit eden çeşitli sorunlar hakkında cemaat aydınlatılmış, özellikle ailenin gençlerin bu tür tuzaklara düşmemesi için yapması gerekenler ortaya konulmuştur. Bu sorunlar arasından en yoğun olarak FETÖ ve diğer din istismarcıları ile zararlı alışkanlıklar konularının işlendiği tespit edilmiştir. Gençlerin zararlı alışkanlıklara yönelmelerinde anne-baba sevgisinden veya aile şefkatinden uzak kalmaları da bir sebep olarak gösterilerek ailenin bu noktadaki sorumluluğuna işaret edilmiştir. Hutbelerde gençlerin değerleri, kişiliği ve dünyası ile ilgilenmek, gençleri anlamak, onlarla ilgilenmek ve onlara değer vermek, gençlerin din eğitimi ile ilgilenmek, gençleri tehdit eden tüm zararlı unsurlara karşı gençlere rehberlik etmek gibi temalarda topluma geniş bir içerikte çeşitli tavsiyeler, telkinler ve mesajlar verildiği tespit edilmiştir. Bu hutbelerde aile başta olmak üzere toplumun geneline gençleri korumaya dönük sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. Hutbelerde Allah'a itaat ve ibadet eden, iffet ve hürmet değerlerine sahip, güzel ahlaklı bir genç profilinin örnek olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Bu örnekliğin yanı sıra gençlere İslam âleminin ümidi oldukları gibi büyük bir sorumlulukları olduğu belirtilmiştir. Ancak hutbelerde gençlerin bunu nasıl gerçekleştirebilecekleri, bu özellikleri elde etmişlerse bunu nasıl muhafaza

edebileceklerine ilişkin yollar kendilerine gösterilmemiştir. Netice itibarıyla hutbelerin, aile başta olmak üzere toplumun genelini gençler ve gençlik hakkında farklı açılardan aydınlatmaya dönük içerikler barındırdığı sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte çalışmada hutbelerin gençlik temasında bazı konuları ele almadığı tespit edilmiş olup hutbe içeriklerinin geliştirilmesine yönelik birtakım önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi, Yaygın Din Eğitimi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Hutbe, Gençlik.

Atıf Bilgisi

Çinemre, Semra. “Diyanet İşleri Başkanlığı Hutbelerinde Gençler ve Gençlik Teması Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması”. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 10/2 (Aralık 2024), 562-594. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.2.08>

Geliş Tarihi	28.08.2024
Kabul Tarihi	28.10.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu araştırma için Etik Kurul İzni gerekmemektedir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

A Content Analysis Study on the Theme of Youths and Youth Period at Khutbahs of the Presidency of Religious Affairs

Semra ÇİNEMRE | 0000-0002-2924-1129 | semra.cinemre@trabzon.edu.tr

Assoc. Prof. | Trabzon University, Faculty of Theology, Department of Religious Education |
Trabzon, Türkiye

ROR : 04mmwq306

Abstract

At this study, it is aimed to reveal how youth is discussed at khutbahs, considering the importance, value and problems of youth and the fact that khutbahs are an important means of communication and guidance, and thus to examine which issues related to youth the khutbahs contribute to enlightening the society. In line with this purpose, the article was planned as a qualitative study and 539 khutbahs were analyzed within the 10-year period covering the period 2014 (last 6 months) - 2024 (first 6 months) with document analysis technique. The data were analyzed with both descriptive analysis and content analysis techniques. It was determined that the concept of youth was definitely included at the khutbahs in the 10 years sampled; the concept was mentioned at least 11 and at most 57 times in all khutbahs in a year. It was observed that among the 10 years of khutbahs the subject of one khutbah was allocated to youth in 5 years. At the khutbahs youth and young people were treated as values; especially the young congregation was guided to organize their lives by knowing the value of the period they were in and that it was an opportunity. At the khutbahs society is enlightened about various characteristic features of youth in a healthy and resource-based manner. It can be said that the content on this subject will contribute to the young people in the community to know and make sense of themselves, and to the parents and other segments of the society to understand the young people and approach them with this understanding, which will also contribute to the development of relationships with the young people. At the khutbahs society was enlightened about various problems that threaten young people, and especially what families should do to prevent young people from falling into such traps was revealed. Among these problems, it was determined that the most intense topics were FETÖ and other religious exploiters and harmful habits such as drugs. The fact that young people are far from parental love or family affection is also cited as a reason for them to turn to harmful habits, and the responsibility of the family in this regard is pointed out. It has been determined that in the khutbahs, various recommendations, suggestions and messages are given to the society in a wide range of themes such as being interested in the values, personality and world of young people, understanding young people, caring for them and valuing them, dealing with the religious education of young people, and guiding young people against all harmful elements that threaten young people. In these khutbahs, the responsibilities of the family and society in general to protect young people are clearly stated.

In the khutbahs, it is seen that the profile of a young person who obeys and worships Allah, has the values of chastity and respect, and has good morals is presented as an example. In addition to this example, it is stated to the young people that they are the hope of the Islamic world and that they have a great responsibility. However, in the khutbahs, the young people are not shown how they can achieve this and how they can maintain these characteristics if they have acquired them. As a result, it can be concluded that the khutbahs contain content aimed at enlightening the society in general, especially the family, about young people and youth from different perspectives. However, it was determined in the study that the khutbahs did not address some issues in the youth theme and some suggestions were made for the development of the khutbahs contents.

Keywords

Religious Education, Common Religious Education, Presidency of Religious Affairs, Khutbah, Youth Period.

Citation

Çinemre, Semra. "Content Analysis Study on the Theme of Youths and Youth Period at Khutbahs of the Presidency of Religious Affairs". *The Journal of Near East University Islamic Research Center* 10/2 (December 2024), 562-594. <https://doi.org/10.32955/neu.istem.2024.10.2.08>

Date of Submission	28.08.2024
Date of Acceptance	28.10.2024
Date of Publication	31.12.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	Ethics Committee Permission is not required for this research. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Genç bir nüfusa sahip olan Türkiye’de, Birleşmiş Milletlerin 15-24 yaşlarını kapsayan genç tanımı esas alınarak 2023 yılı sonu itibarıyla nüfusun %15,1’ini gençlerin oluşturduğu raporlanmıştır.¹ Bununla birlikte Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi’nde Türkiye şartları göz önüne alındığında gençlik politikalarının hedef grubunun 14-29 yaş aralığında bulunan bireyler olarak kabul edildiği belirtilmektedir.² Bu durumda 25-29 yaş grubu da genç nüfusa dahil edildiğinde Türkiye nüfusunun %23’ünü gençlerin oluşturduğu görülmektedir.³ Bu bakımdan Türkiye’nin önemli bir değere sahip olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Nitekim gençliğin tanımı değişse de insan hayatının en önemli dönemlerinden biri olduğu ve hangi toplum için söz edilirse edilsin, her zaman bir değer olarak kabul gördüğü gerçeği değişmemektedir.⁴ Bu değer gençliğin, toplumun bugünü ile yarınları arasındaki tek gerçek köprü olmasından ileri geldiği söylenebilir.⁵ Genç, kendi geleceği ile ilgili hedeflerini ortaya koyarken toplum da gençliği, kendi devamının sağlanması bakımından geleceği olarak görür. İşte bu karşılıklı beklentinin bulunduğu ortak nokta, gençliğin hem kendisi hem de toplum için “gelecek” ifade etmesidir.⁶

Gençlik, bir taraftan dinamik ve idealist niteliklerinden dolayı olumlu bağlamlarda ele alınırken öte taraftan karmaşık ve sorunlu bir dönem olarak da anlaşılmaktadır.⁷ Araştırmalara göre gençler gerek içinde buldukları dönemin özellikleri gerekse modern çağda yaşanan hayat tarzı ve diğer bazı nedenlerle; uyum sorunları, kimlik arayışı ve krizi, aile ve sosyal çevreyle çatışma, bağımlılık, ekonomik sorunlar, sınav ve gelecek kaygısı, dinî şüphe, suçluluk ve günahkârlık duygusu gibi çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir.⁸ Gençlik sorunları; kişilik sorunları, çevrenin ve arkadaş çevresinin yol açtığı sorunları, iletişim ve medyanın yol açtığı sorunları, psiko-sosyal sorunları, eğitim sorunları ve inanç/manevi

¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistiklerle Gençlik, 2023* (Erişim 10 Ağustos 2024).

² Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, *Resmî Gazete* 28541 (27 Ocak 2013).

³ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), *İstatistik Veri Portalı* (Erişim 10 Ağustos 2024).

⁴ Mustafa Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17/2 (2004), 231-233; Aylin Görgün Baran, “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2013), 8.

⁵ Vehbi Bayhan, *Genç Kimliği* (Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2002), 18.

⁶ Görgün Baran, “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, 8.

⁷ Görgün Baran, “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, 23

⁸ Hayati Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din* (İstanbul: DEM Yayınları, 2016), 157; Yasin Yiğit, “Modern Çağda Gençlik Problemleri ve Din Eğitimi”, *İslam, Modernite ve Gençlik*, ed. Seyfullah Karasalihi Aybey-Tahir Aşirov (İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2021), 307-324; Orhan Gürsu, “Gençlik Dönemi İnanç Krizinin Psikolojik Kökenlerinin Analizi: Olgu Sunumu”, *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 917; Salih Aybey, “Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi” *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 959.

sorunları olarak da tasnif edilmektedir.⁹ Gençliğin sorunlarla anılan özellikleri, Türkiye'nin gençlere ilişkin politika ve hedeflerinin belirlenmesine de yansımış görünmektedir. Bu bağlamda örneğin 1982 Anayasasının gençlikle ilgili olan 58. Maddesinde devletin, bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı gençliğin yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alacağı ve gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir.¹⁰ Anayasanın yanı sıra gençler, 12. Kalkınma Planı (2024-2028)¹¹ ve 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı¹² gibi üst politika belgelerinde önemli bir gündemi oluşturmaktadır. Bu belgelerde gençlik hem ayrı bir başlıkta hem de çeşitli başlıklarda farklı bağlamlarda ele alınmış ve gençlik üzerine çeşitli amaç, politika ve tedbirler ile bu konuda çalışmalar yürütmek üzere sorumlu kılınan / iş birliği yapılacak kurum ve kuruluşlar ortaya konulmuştur. Bu kurumlardan biri de Diyanet İşleri Başkanlığıdır (DİB).

Türkiye'nin üst politika belgelerinde DİB'e gençlerin manevi ve ahlaki değerlere sahip bireyler olması ve “*Nitelikli din hizmetleri ile toplumun birlik, beraberlik, barış ve huzur içinde manevi bütünlüğüne katkı sağlanacak, yaygın din eğitimi toplumun tüm kesimlerine ulaştırılacaktır.*”¹³ hedefi kapsamında sorumluluk yüklenmiştir. Literatürde de gençlik döneminde karşılaşılabilecek sorunların olumsuz etkilerinin giderilebilmesi için mânen güçlü bir gençliğin yetiştirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir.¹⁴ Bu bağlamda DİB de gerek Türkiye'nin üst politika hedefleri ve o doğrultuda kendisinin belirlediği stratejik hedefleri¹⁵ çerçevesinde gerekse ilgili kanunun¹⁶ kendisine yüklediği sorumluluklar gereğince gençlere yönelik çeşitli çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar Kur'an kursu ve cami içi hizmetlerinin yanı sıra cami dışında da geniş bir çeşitlilik arz etmektedir.¹⁷

Gençlik döneminin önemi ve değeri ortadadır. DİB'in de stratejik amaçları ve hizmetlerine bakıldığında gençliğe ehemmiyet verdiği görülmektedir. Bununla birlikte

⁹ Aybey, “Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi”, 959.

¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, *Resmî Gazete* 17863 (18 Ekim 1982), Kanun No. 2709, md. 58.

¹¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, “On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)” (Erişim 8 Ağustos 2024).

¹² 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, *Resmî Gazete* 32350 (Mükerrer) (25 Ekim 2023).

¹³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, “On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)”, 189.

¹⁴ Aybey, “Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi”, 960; Yiğit, “Modern Çağda Gençlik Problemleri ve Din Eğitimi”, 318.

¹⁵ bk. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Stratejik Plan 2024-2028”. (Erişim 8 Ağustos 2024).

¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete* 12038 (22 Haziran 1965), Kanun No. 633, md. 3.

¹⁷ bk. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi” (Erişim 8 Ağustos 2024).

gençlik konusunun, en önemli irşat hizmetlerinden biri olan hutbelerdeki yeri henüz araştırılmış değildir. Literatürde bir taraftan (dinî) bir iletişim aracı olarak kabul gören, diğer taraftan da yaygın eğitim vasıtası olarak kabul edilen¹⁸ hutbelerin salt bir dinî metin olmayıp aynı zamanda toplumu farklı alanlarda bilinçlendirmeyi ve aydınlatmayı amaç edinen araç olduğu belirtilmektedir.¹⁹ Bu bağlamda hutbelerin en temel hedeflerinden birinin cemaat üzerinde dinî anlamda olumlu etkiler bırakmak olduğu,²⁰ insanların dinî tutum ve davranışlarını hutbeler sayesinde değiştirip geliştirdikleri belirtilmekte,²¹ hutbelerin dinî fonksiyonlarının yanı sıra bireylerin zihinsel yapısının değişiminde de rol oynadığı²² ve toplumsal bütünleşme, sosyal kalkınma ve toplumun yönlendirilmesi gibi konularda da önemli görevleri bulunduğuna dikkat çekilmektedir.²³ Bu önemli fonksiyonları açısından bakıldığında yoğun bir genç nüfusa sahip olan Türkiye’de hem hutbelere muhatap olan gençler açısından hem de gençlerle bir arada yaşayan toplumun geri kalanı için hutbelerde gençlerin ve gençliğin konu edilmesi önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Zira Türkiye’de vakit namazlarına nazaran Cuma ve bayram namazlarına katılıp hutbelere muhatap olan kişi sayısı yüksektir. SEKAM tarafından 2013 yılında Türkiye’de yaşayan 15-28 yaş arasından 5541 kişiye ulaşılan *Türkiye’de Gençlik* araştırmasında genç erkeklerin %56,6’sının düzenli olarak Cuma namazı kıldıkları, ara sıra sıklığında Cuma namazı kılanların oranının %30,6 olduğu tespit edilmiştir.²⁴ DİB’in 2014 yılında yayımladığı *Türkiye’de Dini Hayat* araştırmasında ise ülke genelinde erkeklerin %57,4’ünün Cuma namazını her zaman kıldığı, bayram namazını her zaman kılanların oranının ise %77,1 olduğu ortaya konulmuştur.²⁵ İlgili raporların üzerinden uzun zaman geçmiş olduğu için günümüzdeki (2024) oranlar farklılık arz edebilir. Bununla birlikte raporlar yine de Cuma ve bayram namazına katılımın yüksek olduğuna ilişkin fikir verir niteliktedir. Kısaca, Cuma ve bayram namazlarında hutbelerle toplumun birçok kesiminden

¹⁸ Umur Kaya, “2017-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Hutbelerle İlgili Bir Analiz”, *Amasya İlahiyat Dergisi* 17 (Aralık 2021), 226.

¹⁹ Murat Kılıç, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet ile Vatandaş Arasında Bir İletişim Aracı Olarak Hutbeler”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 17/35 (2017), 137.

²⁰ Ahmet Onay, “Diyanet Hutbelerinin Muhteva Analizi Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 1999 Yılı Hutbeleri Örneği”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004), 3.

²¹ Şükrü Keyifli, “Cami İçi Din Eğitimi ve İletişimi Süreci Olarak Hutbeler”, *EKEV Akademi Dergisi* 55 (2013), 80.

²² Niyazi Usta, “Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerinin Zihniyet Değişimindeki Rolü (Hutbe ve Vaazların Zihniyet Değişimine Etkileri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme)”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, ed. Mehmet Bulut (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), 1/468-473.

²³ Recai Doğan, “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (1999), 491.

²⁴ Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM), *Türkiye’de Gençlik - Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri* (İstanbul: SEKAM Yayınları, 2013), 341.

²⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), 51, 57.

geniş kitlelere dini, ahlaki ve toplumsal temalar başta olmak üzere çeşitli temalar üzerine hitap edilebilmesi halkın farklı konularda aydınlatılması için önemli bir fırsattır. Bu durum gençlik teması için de geçerlidir.

Literatürde hutbelerde gençlik temasını konu edinen bir çalışma tespit edilmemiştir. Hutbeleri belli temalar açısından ele alan çalışmalarda ise; hutbelerde çevre eğitimi,²⁶ kadın söylemi,²⁷ değerler eğitimi,²⁸ birlikte yaşama söylemi,²⁹ İslam iktisadı söylemi³⁰, din istismarı³¹ ve Fatımi hutbelerinin eğitim açısından incelenmesi³² gibi çeşitli konuların incelendiği görülmektedir. Gerek gençliğin önemi, değeri ve türlü sorunları olması gerekse hutbelerin önemli bir iletişim ve irşat aracı olması düşüncesi ile bu çalışmada hutbelerde gençliğin ve gençlerin nasıl konu edildiğini ortaya koymak ve böylece hutbelerin toplumun gençlerle ilgili hangi konularda aydınlatılmasına katkısı olduğunu irdelemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın temel problemi şu şekilde belirlenmiştir: “Gençlik konusu Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan hutbelere nasıl yansımıştır?”

Çalışmada cevap aranan alt sorular şunlardır:

- Hutbelerde gençlik teması ele alınmış mıdır?
- Hutbelerde gençlik teması ne sıklıkta yer almıştır?
- Gençlik ve gençler hangi bağlamlarda, nasıl ele alınmıştır?
- Hutbelerde gençlere hitap edilen içerikler var mıdır?
- Hutbelerde gençlere nasıl hitap edilmektedir?
- Hutbelerde gençliğe/gençlere ilişkin ne tür içerikler işlenmiştir?
- Hutbelerin, toplumun gençlerle ilgili hangi konularda aydınlatılmasına katkısı vardır?

²⁶ Mehmet Demir, “Çevreye Minberden Bakmak: Cuma Hutbelerinde Çevre Sorununun Sunumu” *İnsan ve Toplum* 2/3 (2012), 5-31.

²⁷ Zekiye Demir, “Diyanet Hutbelerinde Kadın Söylemi”, *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/14 (2013), 95-118.

²⁸ Hüseyin Kaygın - İslam Yokuş, “Yaşam Boyu Değerler Eğitimi Kurumları Olarak Camiler: Hutbelerde Değerler Eğitimi”, *International Journal of Sport Culture and Science* 3/Special Issue 4 (2015).

²⁹ İslam Can, “Türkiye Camilerinde Okutulan Hutbelerin Birlikte Yaşama Söylemleri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme: Adana Örneği”. *SEFAD* 38 (2017), 507-532.

³⁰ Ali İhsan Er- Mücahit Özdemir, “İslam İktisadı Söylemlerinin Cuma Hutbelerindeki Yeri”. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (2019), 150-169.

³¹ Semra Çinemre, “Yaygın Din Eğitiminin Toplum Din İstismarı Konusunda Aydınlatmaya Katkısı: Cuma Hutbeleri Üzerinden Bir İnceleme”, *İlted: İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 56/2 (2021), 329-358.

³² Münir Ecer - Eyüp Şimşek, “Fâtımî Hutbelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi: Bir İçerik Analizi Çalışması”, *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2022), 1-30.

- Hutbeler gençlerin/gençliğin hangi sorunlarına çözüm sunar niteliktedir?

Çalışmada bu sorulara bulunan cevaplarla hem hutbelere muhatap olan gençlerin hem de toplumun geri kalanının hangi temalarda, nasıl irşat edildiğini ve gençliğin hangi sorunlarına yönelik ne tür içeriklerin ele alındığını tespit etmek mümkün olacaktır. Çalışmanın, ortaya koyduğu sonuçlarla her zaman güncelliğini ve değerini koruyan gençlik konusunda hutbe içeriklerinin geliştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

1. Yöntem

1.1. Araştırmanın Deseni

Nitel araştırmanın benimsendiği bu makalede doküman analizi yolu tercih edilmiştir. Doküman analizi, bir veri toplama aracı olmasının yanı sıra bağımsız bir nitel araştırma deseni olarak da kabul edilmektedir.³³ Doküman analizinde, araştırılması hedeflenen konuyla ilgili olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren materyaller analiz edilerek veri sağlanmaktadır.³⁴ Bu materyaller yazılı, görsel ve dijital olabilir.³⁵ Bu makalede, DİB'in resmî internet sitesinde yayımladığı hutbe metinleri doküman olarak alınmış ve incelenmiştir.

1.2. Örneklem

Araştırmanın örnekleme, amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenmiştir.³⁶ Bu çalışmada belirlenen ölçüt, araştırılan konuda mevcut durumun tespiti yapılarak ortaya öneriler koyabilmek açısından örneklemin güncel olmasıdır. Bu bakımdan araştırmanın güncellik ilkesine uygunluğunu sağlamak açısından son 10 yıl içerisinde yayınlanan tüm bayram ve cuma hutbeleri örnekleme alınmıştır. Buna göre 2014 (son 6 ay)-2024 (ilk 6 ay) arasındaki 539 hutbe araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

1.3. Araştırma Süreci

Araştırmanın verileri, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü resmi internet sayfasından³⁷ toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri ile yorumlanmıştır.³⁸ Çalışmanın *Hutbelerde Genç/Gençlik Konusunun Yer Alma Sıklığı ve Hutbelerde Gençlere Yönelik Hitaplar* başlıklarında hutbelerde bir yıl içerisinde genç

³³ Ramazan Sak vd., "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (2021), 240-241.

³⁴ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008).

³⁵ Yıldırım - Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 189.

³⁶ Bk. Michael Quinn Patton, *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, çev. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Pegem Akademi, 2014), 238.

³⁷ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, "Yayınlarımız/Hutbeler" (Erişim 7 Temmuz 2024).

³⁸ Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 224-227.

kavramının geçme sıklığı, bir yılda kaç farklı hutbede geçtiği, gençliğin müstakil olarak konu edildiği hutbeler ve gençliğe yönelik hitaplar çerçevesinde betimsel analiz sonuçları sunulmuştur. Ancak çalışmada daha kapsamlı sonuçlar ortaya koymak amacıyla içerik analizi de yapılmıştır. İçerik analizinde kitaplar, gazete ve dergiler, resmî belgeler, filmler, video kayıtları, fotoğraflar vb. materyaller çeşitli açılardan incelenebilmektedir.³⁹ İçerik analizi ile amaç, ilk bakışta göze çarpan yanları aşmayı sağlayan, daha anlamlı ve derin bir okuma anlamına gelen “ikinci dereceden bir okuma” yapılmasıdır.⁴⁰ Böylece metinlerdeki içeriğin ne anlama geldiğini, temel vurgusunun ne olduğunu ortaya çıkarmak ve bu bağlamda yorumlamak amaçlanmaktadır.⁴¹ İçerik analizi süreci, bir dizi aşamadan oluşmaktadır. Bu süreçte temaların geliştirilmesi ve kodlama önemli bir aşamadır.⁴² Kodlama çalışmasında hutbelerde “genç-”, “genc-” sözcüklerinin geçmesi dikkate alınarak açık kodlama yolu takip edilmiştir. Kodlamaya genellikle cümleler ve paragraflar temel oluşturmaktadır.⁴³ Bu çalışma için de kodlamada cümleler esas alınmıştır. Buna göre “genç-”, “genc-” sözcüklerinin geçtiği cümleler kod olarak belirlenmiş ve kısa alıntılarla tablolara işlenmiştir. Analiz kategorilerinin belirlenmesinde ise öncelikle rastgele iki yılın hutbeleri ön incelemeden geçirilmiştir. Bu incelemede içeriklerin yoğunlaştığı muhtevalar dikkate alınarak temel analiz kategorileri çıkarılmıştır. Ardından, bu kategoriler dikkate alınarak örnekleme alınan tüm hutbeler tek tek incelenerek tablolara işlenmiştir. Bundan sonra, her kategori kapsamında elde edilen veriler tekrar gözden geçirilerek kapsayıcı temalar oluşturulmuş ve veriler bu temalara göre tasnif edilmiştir. İçerik analizinde belirsiz temalar güvenilirliği azaltmakta olduğundan⁴⁴ temaların açık-seçik olması önem arz etmektedir. Bu noktada bu çalışmanın kategori ve temalarının belirlenmesinde iç homojenlik ve dış heterojenlik kriterleri gözetenmiştir. Bu kapsamda, kategori ve tema isimlerinin bütüncül ve kapsamlı olması sağlanmıştır. Tema ve kategorilerin ise birbirini kapsamaması ve çakışmamasına dikkat edilmiştir. Son analiz sisteminde herhangi bir kategoriye ve temaya atanamayan veri kalmamıştır. Ortaya çıkan dört içerik analizi kategorisi şunlardır: 1) Gençlik Olgusunun Ele Alındığı Bağlamlar, 2) Gençlerin Ele Alındığı Bağlamlar, 3) Topluma Gençlerle İlgili Çeşitli Tavsiyeler, Telkinler ve Mesajlar, 4) Gençlere Kur’an ve Sünnetten Örnek Olarak Sunulan Genç Rol Modeller.

³⁹ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, çev. Sedef Özge, 7. Baskı, 2. Cilt, (Ankara: Yayın Odası, 2006), 466.

⁴⁰ Nuri Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar* 3. Baskı (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014), 8.

⁴¹ Hüseyin Bal, *Nitel Araştırma Yöntemi*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2013), 179.

⁴² Bilgin, *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar*, 2; Yıldırım-Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 227-228.

⁴³ Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 233.

⁴⁴ Bal, *Nitel Araştırma Yöntemi*, 187.

Son olarak, araştırmanın geçerliğini artırmak ve aktarılabilirlik kriterlerine uygunluğunu sağlamak açısından doğrudan alıntılara yer verilmesi önemlidir.⁴⁵ Bu çalışmada bunu sağlayabilmek açısından hutbelere analiz birimi olarak alınan cümleler tablolara kod olarak işlenmiştir. Bununla birlikte makalenin azami sözcük sayısını aşmamak amacıyla (...) şeklinde içeriği kısaltma ve hutbenin konuya ilişkin en önemli kısmını sunma yoluna gidilmiştir.

2. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde öncelikle ilk iki başlıkta betimsel analize ilişkin bulgular sunulacak, sonraki başlıklarda ise içerik analizine ilişkin bulgulara yer verilecektir.

2.1. Hutbelere Genç/Gençlik Konusunun Yer Alma Durumu

Örneklem olarak seçilen yıllara göre hutbelere genç kavramının geçme sıklığı ile hutbe konusunun müstakil olarak gençlere/gençliğe tahsis edilme durumu Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Hutbelere Gençlerin/Gençliğin Kavram ve Hutbe Konusu Olarak Yer Alma Durumu

Yıllar	Kavram Olarak Geçme Sıklığı	Kaç Farklı Hutbede Geçtiği	Konu Olarak İşlendiği Hutbeler
2014 (Son 6 ay)	19	3	Arşın Gölgesindeki Gençlik
2015	20	14	-
2016	17	12	-
2017	14	8	-
2018	57	14	En Büyük Zenginliğimiz Gençlerimiz
2019	24	19	-
2020	11	10	-
2021	22	11	Gençlerimiz; En Büyük İmkân ve Zenginliğimiz
2022	38	14	Arşın Gölgesinde Korunmakla Müjdelenen Genç
2023	28	9	Gençlerimiz, Milli ve Manevi Değerlerimizin Emanetçisidir
2024 (İlk 6 ay)	17	7	-
Toplam	267	121	5

Tablo 1’e bakıldığında; 10 yıl içerisindeki hutbelere genç kavramının mutlaka yer aldığı; bir yıl içerisindeki tüm hutbelere kavramın en az 11, en fazla 57 kez geçtiği görülmektedir. 2014 yılından 2024 yılına gelinceye dek hutbelere kavramın geçme

⁴⁵ Yıldırım-Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 258, 270.

sıklığında periyodik bir artış ya da azalma olmadığı tespit edilmiştir. Kavramın kaç farklı hutbede geçtiği bilgisi ise genç kavramının belli başlı hutbelere yoğunlaşma veya çeşitli hutbelere dağılma durumunu göstermektedir. Tablo 1'e bu açıdan bakıldığında genç kavramının 19 farklı hutbe ile en fazla 2019 yılında konu edildiği görülmektedir.

Örnekleme alınan 10 yıl hutbeleri arasında beş yıl içerisinde birer hutbenin konusunun gençlere/gençliğe tahsis edildiği görülmektedir. 2021 yılından itibaren üç yıl art arda yıl içerisindeki bir hutbede gençler/gençlik konu edilmiştir. Hutbelerin tarihlerine bakıldığında ise; yalnızca 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle bu hutbede gençlerin konu edildiği anlaşılmaktadır. Diğer tarihlerin belirlenmesinde ise hususi bir özellik dikkat çekmemektedir. Hutbelerin başlıklarına bakıldığında; iki kez gençlerin en büyük zenginlik olduğu, iki kez gençlerin arşın gölgesinde korunmakla müjdelendiği, bir kez de gençlerin milli ve manevi değerlerin emanetçisi olduğu vurgusu görülmektedir.

2.2. Hutbelerde Gençlere Yönelik Hitaplar

Hutbelerde bizzat gençlere yönelik hitap ifadeleri tespit edilmiş olup Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Hutbelerde Gençlere Yönelik Hitaplar

Hitap İfadesi	Hutbe Başlığı
Sevgili Gençler! (iki kez)	Arşın Gölgesindeki Gençlik
Genç Kardeşlerim!	
Genç Kardeşim!	Mevlid-i Nebi
Sevgili Genç Kardeşim!	Gençlerimiz: En Büyük İmkân ve Zenginliğimiz
Genç Kardeşim!	
İstiklal ve İstikbalimizin Teminatı	
Sevgili Gençler!	Bir Yuva Kuralım
Genç Kardeşim!	
Genç Kardeşim!	Arşın Gölgesinde Korunmakla Müjdelenen Genç
Sevgili Gençler!	Haydi Namaza! Haydi Kurtuluşa!
Saygıdeğer Genç Kardeşim!	Gençlerimiz, Milli ve Manevi Değerlerimizin Emanetçisidir

Tablo 2'ye bakıldığında, örnekleme alınan 10 yılın hutbeleri içerisinde farklı beş yıl içerisindeki yedi hutbede 11 kez bizzat gençlere hitap ifadesinin kullanıldığı, gençlere hitap edilen dört hutbenin konusunun tamamen gençliğe tahsis edildiği görülmektedir. Bu hitaplarda çoğunlukla, yakınlık çağrısını veren “Genç Kardeşim” ifadesi kullanılmıştır. Dört kez kullanılan “Gençler” hitabının ise nispeten mesafeli bir yaklaşımı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu ifadelerle birlikte kullanılan “sevgili” sözcüğü de yine samimiyet uyandıran bir ifadedir. Netice itibarıyla gençlere yönelik kullanılan hitap dilinin yakınlık ve samimiyet uyandıran ifadeler olduğu söylenebilir. Bununla birlikte 10 yıl içerisinde yalnızca yedi hutbede gençlere hitap edilmesi, gençler/gençlik konusunda daha ziyade cemaatin gençler dışındaki kesimine hitap edildiğini göstermektedir. Bu bağlamda,

gençlerin/gençliğin ele alındığı tespit edilen hutbelerdeki diğer bazı hitap ifadeleri şunlardır: Kardeşlerim!, Değerli Büyükler!, Aziz Müminler!, Muhterem Müslümanlar!, Değerli Anne-Babalar!, Kıymetli Anne Babalar!. Bu hitaplardaki hutbelerde hangi konulara odaklanıldığı ise bir sonraki başlıktan itibaren içerik analizi ile ortaya konulmuştur.

2.3. Gençlik Olgusunun Ele Alındığı Bağlamlar

İncelenen hutbeler içerisinde bazı hutbelerde başlı başına gençlik olgusunun ele alındığı görülmüştür. Bu kategorideki hutbe içerikleri Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Gençlik Olgusunun Ele Alındığı Bağlamlara İlişkin İçerik

Tema	Kod
Nerede/Nasıl Geçirildiğinin Önemli Olması	“İnsanoğlu kıyamet gününde şu beş şeyden hesaba çekilmedikçe Rabbinin huzurundan bir yere kımlıdayamaz: (...) gençliğini ne şekilde yıprattığından (...) (2014-2017, 2020, 2022, 2023)
	“Beş şey gelmeden önce beş şeyin değerini iyi bil; (...) ihtiyarlktan önce gençliğin (...)” (2014-2018, 2021)
	Gençliğimizin şükürü, sahip olduğumuz enerjiyi hak, hakikat, adalet ve insanlığa hizmet uğrunda tüketmektir. (2015)
	(...) ibadet etmeyi, iyi işler yapmayı gençlikten sonraya ertelemek gibi bir yanlışın içine (...) (2016)
	Mümin, gençliğini nerede ve nasıl harcadığından sorguya çekileceği bilinciyle hareket etmeli (...) (2018)
	Genç, (...) olduğumuz günleri iyi değerlendirelim. (2018)
	Gençlik enerjini Rabbinin rızasına uygun işlerde harcamalı, Peygamberini rehber ve model almalısın. (2018)
	Dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmanın, yorulmaksızın çalışarak iyiliği çoğaltmanın zamanıdır. (2018)
	Gençliğin önemini, (...) şükürünü idrak edebilişsek ne mutlu bize! (2019)
	(...) gençliğin önemini, (...) şükürünü idrak edelim. (2020)
	Gençlik iyi değerlendirildiğinde kişiye dünya ve ahiret saadetini kazandıracak, aksi halde ise pişmanlıkla anılan yıllara dönüşecektir. (2021)
	Gençliğin de bize emanet olarak verildiğini unutmayalım. (2022)
	Gençliğimizi nerede ve nasıl geçirdiğimize dikkat edelim. (2022)
	(...) çağını Rabbimizin rızasına uygun olarak yaşayalım. (2022)
Hayatın Önemli/Değerli Bir Dönemi Olması, Bir Nimet Olması	(...) en değerli / büyük nimetlerden biri de gençliktir. (2022) (2023)
	Ömrün en verimli ve değerli çağıdır. (2018)
	(...) ömür sermayenin en bereketli yıllarını yaşıyorsun. (2018)
	Gençlik, insan ömrünün baharıdır. (2021)
	(...) şimdi hayatının en kıymetli anındasın. (2021)
Gençliğin Gelişimsel Bazı Özellikleri	Gençlik, (...) ömrün en verimli dönemidir. (2022)
	Bedeni, ruhu, benliği, düşünceleri sürekli değişir. (2022)
	Hayata dair ne varsa hepsini sorgular. Buna kendisi de dâhildir. (2022)
	Çünkü hayatı anlamlandırmaya ihtiyacı vardır onun. Eleştirmesi, karşı çıkması, direnmesi, sınırlamaya gelememesi hep bu yüzdendir. (2022)

	Gençlik, fiziksel, ruhsal ve duygusal değişim yaşadığımız, karakter ve kişiliğimizin geliştiği bir çağdır. (2023)
	İnsan, geleceğini büyük oranda gençlik döneminde şekillendirir. Edep ve ahlak, sevgi ve saygı, sabır ve yardımlaşma gibi erdemler bu dönemde belirginleşir. (2023)
Hayallerin, Heyecanın, Merak ve Arayışın En Yoğun Olduğu Dönem Olması	Gençlik; hayallerin, heyecanın, merak ve arayışın en yoğun olduğu dönemdir. (2018)
	Hayallerin ve fikirlerin yeşerip geliştiği, güç ve heyecanın zirvede olduğu dönemdir. (2021)
	Gençin sınırsız hayalleri, tükenmek bilmeyen enerjisi vardır. (2022)

Tablo 3'e bakıldığında başlı başına gençlik olgusunun ele alındığı içerikte en yoğun olarak gençliğin nerede/nasıl geçirildiğinin önemli olması üzerinde durulduğu görülmektedir. Bunu takiben gençliğin hayatın önemli/değerli bir dönemi olması ve bir nimet olması üzerinde durulduğu, gençliğin gelişimsel bazı özelliklerinin ele alındığı ve gençlikte hayallerin, heyecanın, merak ve arayışın yoğun olduğuna temas edildiği görülmektedir.

Gençliğin *hayatın önemli/değerli bir dönemi olması, bir nimet olması* temasında genellikle kısa ifade ve cümlelerle gençliğin ömrün en verimli, önemli, değerli, bereketli dönemi ve bir nimet olduğunun ele alındığı görülmektedir. Bu içerikte gençliği tanıtan ifadeler de yer verilmiş, gençlere hitaben ömrün en verimli yıllarını yaşadıkları şeklinde ifadeler de kullanılmıştır. Gençliğin *nerede/nasıl geçirildiğinin önemli olması* temasında ise; farklı yıllardaki hutbelerde kişinin kıyamet gününde gençliğini ne şekilde yıpratıldığından hesaba çekileceğini ve bu dünyada da ihtiyarlık gelmeden önce gençliğin kıymetini bilmesi gerektiğini konu edinen iki hadisin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Gerek bu hadislerde gerekse bu temanın genelinde yer alan hutbelerde gençliğin hem bu dünya hem de ahiret açısından nasıl geçirildiğinin önemli olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Bu bağlamda gençliğin, enerjinin yoğun olduğu ve şükürünün eda edilmesi gereken bir dönem olması vurgusu göze çarpmaktadır. Bu enerjinin de “hak, hakikat, adalet ve insanlığa hizmet uğrunda”, “Rabbinin rızasına uygun işlerde”, “Peygamberini rehber ve model” olarak kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Kısaca insan hayatı için büyük bir değer olan gençliğin, bir fırsat olmasına işaret edilerek bu fırsatın iskanmaması gerektiği, aksi halde bu dünyada pişmanlık, ahirette de hüsrana karşılaşmanın söz konusu olduğu açıkça ortaya konulmuştur. Bu iki tema, literatürde de vurgulanan gençliğin önemi, değeri konularındaki içeriklerle paralellik arz etmektedir.⁴⁶ Bu anlamda, bu içerikteki hutbelerle özellikle genç cemaatin, içinde bulunduğu dönemin değerini ve bir fırsat olduğunu bilerek hayatını düzenlemesi noktasında aydınlatıldığı söylenebilir.

Bir sonraki temada ise gençliğin; bedensel, ruhsal, duygusal açılardan ve düşünce yapısı itibarıyla sürekli değişimlerin gerçekleştiği bir dönem olduğu ele alınmıştır. Bu dönemde

⁴⁶ krş. Görgün Baran, “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, 8; Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, 231-233; Bayhan, *Genç Kimliği*, 18.

gençlerin eleştirisi ve sorgulamalarının olması, sınırlamalara gelememesi hayatı anlamlandırma ihtiyacı ile açıklanmıştır. Gençliğin dönemsel özelliklerinin ortaya konulduğu bu açıklamaların cemaat içerisinde yer alan gençlerin kendilerini tanıma ve anlamlandırmalarına, ebeveynlerin ve toplumun diğer kesimlerinin ise gençleri anlamasına ve bu anlayış ile onlara yaklaşmasına katkı sunacağı söylenebilir. Nitekim literatürde de gençlerin kendilerine göre yaşadıkları en önemli sorunlardan birinin aile tarafından anlaşılammak olduğu tespit edilmiştir.⁴⁷ Yine literatürde gençlerin bu sorgulamalarından sağlıklı bir din anlayışının ortaya çıkabilmesi için gençlerin dini sorgulama ve tutumlarının anlayışla karşılanması ve onlara sevgiyle yaklaşılması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁸ Bu tema kapsamında gençlik döneminde karakter ve kişiliğin geliştiği, temel değerlerin belirginleştiği, kişinin geleceğinin şekillendiği gibi konular da ele alınmıştır. Bunlar da yine literatür doğrultusunda içeriklerdir.⁴⁹ Bu kategorinin son temasında gençlik; hayal, heyecan, merak ve arayış, enerji ve güç kavramları ile karakteristik özellikleri ortaya konulmuştur. Bunlar da gençliğin doğal özellikleri olup gençlerin anlaşılması ve anlayışla karşılanmasına katkı sunacak içerikler olarak değerlendirilebilir. Bu içerikler de literatür doğrultusundadır. Nitekim gençlik; heyecan, sabırsızlık, özgürlük arayışı, hareketlilik ve kişisel bağımsızlık gibi pek çok psikososyal özelliği içeren bir dönem olarak ele alınmaktadır.⁵⁰ Kısaca cemaatin, hutbelerle gençliğin çeşitli karakteristik özellikleri ile ilgili sağlıklı ve kaynaklara dayalı bir şekilde aydınlatıldığı belirtilmelidir.

2.4. Gençlerin Ele Alındığı Bağlamlar

İncelenen hutbeler içerisinde bazı hutbelerde başlı başına gençlerin ele alındığı görülmüştür. Bu kategorideki hutbe içerikleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Gençlerin Ele Alındığı Bağlama İlişkin İçerik

Tema	Kod
Günümüzde Gençleri Tehdit Eden Bazı Sorunların Olması	(...) nice genç, bağımsızlık, cehalet, şiddet ve terörün yolunda savrulup yok olmaktadır. (2015) (2018)
	Tüketim çılgınlığı, haz ve eğlence kültürü teşvik edilerek başta gençlerimiz olmak üzere (...) yozlaştırılmaya çalışılmaktadır. (2015)
	(...) gençler değerlerinden koparılmıştır. (2016)
	Gençlerimizi tehdit eden bir diğer problem, zararlı akımlar ve zehirli ideolojilerdir. (...) gençlerimiz, hain şebekelerin ağına kolayca

⁴⁷ SEKAM, *Türkiye’de Gençlik - Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 143.

⁴⁸ bk. Muhammed Muhdi Gündüz, “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”, *Şarkiyat* 12/4 (2020), 1104.

⁴⁹ krş. Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, 231-233; Gündüz, “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”, 1097-1099.

⁵⁰ Ömer Miraç Yaman, “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme” *Alternatif Politika* 5/2 (2013), 35-36.

	düşmektedir. (2018)
	Onların ümit ve ideallerini çalmak, heyecan ve enerjilerini istismar etmek isteyen hain eller vardır. (...) (2018)
	(...) toplumsal bir yozlaşma gerçekleşir; (...) gençcik yavruların fitratı bozular. (2018)
	Genç nesillerimiz için en önemli tehlikelerden biri de hayatın anlamını, var oluşun gayesini kaybetmeleri, beden ve ruh sağlığının en büyük düşmanı olan zararlı alışkanlıklara ve teknoloji bağımlılığına müptela olmalarıdır (...) (2018)
	15 Temmuz gecesi (...) gençlerimizi ve geleceğimizi esarete sürüklemeye çalışanlar, bunu din kisvesine bürünerek yaptılar. (2019)
	İçki yüzünden (...) gençlerin geleceği kararır. (2020)
	[Din istismarcıları] gençleri hedef alarak toplumun heyecanını, hayal ve ideallerini, dinî inanç ve duygularını sömürür. (2020)
	[FETÖ] gençlerimizi sinsi planlarla ana babasına ve milletine düşman hale getirmiştir. (2020)
	(...) gibi bağımlılıklar çocuklarımızı, gençlerimizi, (...) tehdit etmektedir. (2022)
	[FETÖ] Gençlerimizi ailesinden koparmaya çalışmış (...) (2022)
	(...) gençlerimiz arasında yaygınlaşan başka bir tehlike ise, uyuşturucu ve madde bağımlılığıdır. (2024)
	Anne baba sevgisinden, aile şefkatinden uzak kalan gençlerimiz; (...) çeşitli uyuşturucu türlerine müptela olmaktadır. (2024)
	(...) kandırılan gençlerimiz, uyuşturucu bataklığına çekilmektedir. (2024)
	(...) gençlerimiz ve çocuklarımız, kötülerin ağına düşmesinler, kötülüğün girdabına sürüklenmesinler. (2024)
	(...) tecrübesizlik ve merakla çeşitli tehlikelere maruz kalınan bir dönemdir. (2024)
Allah'ın Razi Olduğu, Hz. Muhammed'in Örnek Gösterdiği Gencin Özellikleri	"(...) kıyamet gününde Yüce Allah'ın arşın gölgesinde gölgelendireceği yedi sınıf insandan birisi de neşeyi ve huzuru Rabbine itaat ve ibadette bulan gençtir." (2016) (2018) (2022) (2023)
	(...) iffetini koruyan ve gönlü mescitlere bağlı olan, Allah'a kulluk bilinciyle yetişen gençlerin kıyamet günü arşın gölgesinde gölgeleneceklerini müjdelemiştir. (2018) (2021) (2022)
	Bir genç, ihtiyar bir kimseye yaşından dolayı hürmet ederse, Allah da ona yaşlılığında kendisine hürmet edecek birisini hazırlar. (2019) (2021) (2022)
	"Şüphesiz ki Allah, hevasına tabi olmayan, haktan sapmayan genci sever." (2018)
Hz. Muhammed'in Gençlerle Örnek İlişkisi	Gençleri anlama ve onları geleceğe hazırlama konusunda da Peygamberimiz bizler için eşsiz bir örnektir. (2018) (2022)
	O, gençlere daima güvenmiş (...) (2018)
	Peygamberimizi (...) bilhassa gençlerle iletişimini örnek almaya (...) gayret edeceğiz. (2018)
	O'nun hayatında gençlerin daima özel bir yeri olmuştur. (2022)
	Gençlere zaman ayırmış, onları dinlemiş, fikirlerine değer vermiştir. (2022)

	Onlarla samimiyete dayalı bir iletişim kurmuş, onlara güvenmiştir. (2022)
Gençler Toplum/Millet için Önemlidir	Gençler bizi güçlü kılan en büyük imkân ve zenginliğimizdir. (2018) (2021) (2024)
	Gençlerimiz devletimizin, milletimizin ve insanlığın umududur. (2021) (2023)
	Gençliğine sahip çıkıp onları eğitimi ve güzel ahlaklı bir şekilde yetiştiren toplumlar geleceklerini inşa etmiş demektir. (2018)
	Her bir gencimiz bizim için ayrı bir değerdir. (2021)
	Millî ve manevî değerlerimizin emanetçisi sensin. (2023)
	Tarihin akışını değiştiren ecdadımızın emaneti senin omuzlarındadır. (2023)
Gençlere Bazı Telkin ve Tavsiyeler	Ey genç topluluğu, aranızdan evlenmeye gücü yetenler evlensin. (2019) (2022)
	[Namaza geldiğiniz için] Cami bugün bayram ediyor sizinle. (2014)
	Bu mabed kapısını açmış her daim sizi beklemekte. (2014)
	Anne-babasının amel defterini kıyamete dek kapatmayan, arkalarından hayır dualarla yâd ettiren salih evlatlar olacaksınız. (2014)
	Düşmanlıkları dostluk ve kardeşliğe, kin ve nefretleri merhamet ve muhabbete, ayrılık ve tefrikaları birlik ve beraberliğe dönüştüren siz olacaksınız. (2014)
	Sen, 15 Temmuz'da devletimizin bekası ve milletimizin selameti için canından cananından geçtin ama vatanını hainlere teslim etmedin. (2021)
DİB ve Gençlik	Kur'an ve sünnetin rehberliğinde istikametini bellidir senin. (2023)
	[Din görevlileri] bir yol gösterene en çok ihtiyaç duyduğumuz gençlik çağımızda bize rehber oldular. (2018)
	(...) gençlerimizi aileleriyle birlikte camilerimize bekliyoruz. (2020)
	Diyanet İşleri Başkanlığımız (...) gençlerimiz (...) aşırılıktan, zararlı alışkanlıktan ve din istismarından korumak için var gücüyle gayret göstermektedir. (2022)
	(...) gençlerimiz olmak üzere toplumumuzun her kesimine Peygamberimiz (s.a.s)'in örnek hayatını anlatmaya çalışacağız. (2023)
	(...) Gençlerimizin millî ve manevî değerlerine bağlı; çevresine, toplumuna ve insanlığa faydalı kişiler olarak yetişmeleri için gayret göstermektedir. (2024)
Gençler İslam Âleminin Ümididir	Çocuklarımızı, gençlerimizi, (...) sahih dini bilginin öğretildiği Kur'an kurslarımıza bekliyoruz. (2023)
	Âlem-i İslam'ın ümidisiniz. (2014)
	Sen, İslam'ın kıymetli bir neferisin. (2023)
Diğer	İslam dünyasının yaralarına merhem olacaksınız (2014)
	Gençler, güvenle geleceğe bakar, neşeyi imanda bulurlar. (2015)
	Hak ve adaletten ayrılmayan, zulme rıza göstermeyen, mazlum ve mağdurun hakkını koruyan gençlerimiz dünyayı barış yurdu kılacaktır. (2023)

Tablo 4'e bakıldığında, gençlerle ilgili ele alınan bağlamda en yoğun içeriğin günümüzde gençleri tehdit eden bazı sorunların olması temasına yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer temalardaki içerik ise benzer yoğunluktadır.

Hutbelerde gençleri tehdit eden bazı sorunlar olarak şu temalar ele alınmıştır: FETÖ ve diğer din istismarcıları; zararlı alışkanlıklar (içki, uyuşturucu madde ve teknoloji bağımlılığı); zararlı akım ve ideolojiler; hayatın anlamını, var oluşun gayesini kaybetmek; bağımlılık, cehalet, şiddet ve terör; tüketim çılgınlığı, haz ve eğlence kültürü; diğer tehlikeler ve kötülükler. Hutbelerde bu içeriklere temas edilmesi DİB'in, Anayasanın 58. Maddesi⁵¹ doğrultusunda çaba sunduğunu göstermektedir. Zira ilgili maddede devletin milletle bölünmez bütünlüğünü ortadan kaldırmayı amaç edinen görüşlere karşı gençliğin yetişme ve gelişmelerini sağlayıcı tedbirleri alacağı ve gençleri alkol düşkünlüğünden, uyuşturucu maddelerden, suçluluk, kumar ve benzeri kötü alışkanlıklardan ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir. Hutbelerde bu temada en sık içeriklerden biri FETÖ ve din istismarı konusundadır. Bu konuda örgütün gençlerimizi sinsi planlarla anne-babasına ve milletine düşman hale getirdiği ve ailesinden koparmaya çalıştığı; diğer din istismarcıları konusunda ise gençleri hedef aldıkları ve onların ümit ve ideallerini çalmak, heyecan ve enerjilerini istismar etmek istediklerine dikkat çekilmiştir. Bu içeriklerle FETÖ ve diğer din istismarcılarının tehlikelerine ve istismara yol açan durumlara ilişkin cami cemaatinin aydınlatıldığı ve bu konuda gençleri korumak üzere uyarıldığı görülmektedir. Aileden kaynaklı istismara yol açan durumlarda ailesinden yeterli ilgi ve sevgiyi göremeyen, sorularına ikna edici cevaplar bulamayan, kendisini yalnız ve desteksiz hisseden gençlerin, istismarcıların hedefi olduğu belirtilmektedir. Hutbelerde bu ve benzeri durumlarda ailenin genç için ne yapabileceği de işlenmiştir. Bunlar, bu çalışmanın *Topluma Gençlerle İlgili Çeşitli Tavsiyeler, Telkinler ve Mesajlar* başlığında ele alınacaktır. Hutbelerdeki din istismarıyla ilgili vurguların 2016 yılından sonra olduğu görülmektedir. Bu durum, DİB'in en önemli irşat hizmeti olan hutbeler aracılığıyla da din istismarı konusunda toplumu aydınlatma çabasını göstermektedir.⁵² Nitekim DİB, FETÖ'nün darbe girişimini takiben bu konuda halkı irşat etmeye yönelik faaliyetlerini artırmıştır.⁵³

Gençleri tehdit eden bazı sorunlar temasında en sık ele alınan konulardan biri de zararlı alışkanlıklar ve çeşitli bağımlılıklardır. Bu konuda içki, uyuşturucu, madde ve teknoloji bağımlılıkları hutbelerde ismen ele alınmıştır. Gençlerin tecrübesizlik ve merakla veya kandırılarak bu tuzaklara düştüğü ve anne-baba sevgisinden veya aile şefkatinden uzak

⁵¹ bk. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, md. 58.

⁵² krş. Çinemre, "Yaygın Din Eğitiminin Toplumu Din İstismarı Konusunda Aydınlatmaya Katkısı: Cuma Hutbeleri Üzerinden Bir İnceleme", 329-358.

⁵³ bk. Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "Genelge 15 Temmuz 2016" (Erişim 17 Ağustos 2024); Diyanet Yayınları, "15 Temmuz Kitaplığı" (Erişim 17 Ağustos 2024); Diyanet Yayınları, "Din İstismarı ile Mücadele" (Erişim 17 Ağustos 2024).

kalmalarının da buna sebep olarak gösterildiği görülmektedir. Bu açıklamalarda gençler suçlanmamış veya hedefe alınmamış; bilakis kendilerinin “tecrübesizlik ve merakla çeşitli tehlikelere maruz kalınan bir dönem” içinde oldukları belirtilerek esasında onların masumiyetine dikkat çekilmiştir. Gençlerin zararlı alışkanlıklara yönelmede anne-baba sevgisinden veya aile şefkatinden uzak kalmalarının da bir sebep olarak gösterilmesi ailenin bu noktadaki sorumluluğuna işaret etmektedir. Nitekim bu çalışmanın *Topluma Gençlerle İlgili Çeşitli Tavsiyeler, Telkinler ve Mesajlar* başlığındaki çoğu temada ele alınacağı gibi, gençlerin bu tür tuzaklara düşmemesi için ailenin yapması gerekenler de hutbelerde ortaya konulmuştur.

Hutbelerde günümüzde gençleri tehdit eden bazı sorunların olması teması kapsamında gençlerin inanç sorunlarına ilişkin içerik tespit edilmemiştir. Oysa literatürde gençlik döneminde birtakım dinî şüphelerin olduğu ve gençlerin inanç problemi yaşayabildiği ortaya konulmuştur.⁵⁴ Hutbelerde bu bağlamda yalnızca zararlı akımların ve zehirli ideolojilerin gençlerimizi tehdit ettiği ve genç nesiller için en önemli tehlikelerden birinin de hayatın anlamını, var oluşun gayesini kaybetmeleri olduğu belirtilmiştir. Ancak ilgili hutbelerin detaylarına bakıldığında hangi zararlı akımlar ve ideolojiler olduğunun ele alınmadığı görülmektedir. Gençlerin inanç ve dinî şüphe sorunları yaşarken hutbelerde sorun bağlamında bunun ele alınmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra literatürde gençlerin dinî öğreti ve kanaatlere aykırıymış gibi gözükten düşüncelerinden dolayı yadırganmaması ve gençlerin soru sorabilecekleri bir ortamın hazırlanmasının gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca gençleri her konuda soru sormaya teşvik etme ve din ile doğrudan veya dolaylı olarak sordukları soruları anlaşılır bir dil ile makul bir tarzda yanıtlamanın dinî şüphelerini aşmalarına katkıda bulunacağı vurgulanmaktadır.⁵⁵ Bu noktada aile gençlerin sorunlarını etkili bir şekilde karşılamada dinî bilgi ve donanım açısından yeterli olmayabilir. Bu bağlamda hutbelerde gençler ve toplumun geneli, gençlerin sorularını yöneltebileceği kişi, ortam ve platformlara yönlenebilir. Cemaat içerisinde dinî birtakım şüpheleri veya sorgulamaları olan gençlerin bu sorularını rahatlıkla paylaşabilecekleri yüz yüze veya online ortam ve imkanlar oluşturulmalı ve bunun bilgisi cemaatle paylaşılmalıdır.

Bu kategori kapsamında bir başka temada ise Allah'ın razı olduğu, Hz. Muhammed'in örnek gösterdiği gencin özellikleri şu şekilde ele alınmıştır: Neşeyi ve huzuru Rabbine itaat ve ibadette bulan, Allah'a kulluk bilinciyle yetişen, iffetini koruyan, namaza devam eden, ihtiyar kimseye hürmet eden, hevasına tâbi olmayan, haktan sapmayan. Bu kategori

⁵⁴ bk. Hayati Hökelekli, “Ergenlik Dönemi Dini Şüpheler”, *Din Öğretimi Dergisi* 14 (1988), 73-82; Abdülkerim, Bahadır, “Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler” *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Dem Yayınları, 2006), 307-368; Celal Çayır, “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, *Bilimname* 28 (2014), 59-88; Mustafa Köylü - Cemil Oruç, *Gençlik Dönemi Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023), 94-105.

⁵⁵ bk. Gündüz, “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”, 1105.

kapsamında bir başka temada da gençlere şu telkin ve tavsiyelerin verildiği görülmektedir: Gücü yetenlerin evlenmesi, namaza devam etme, anne-babaya salih evlatlar olma, dostluk-kardeşlik, merhamet-muhabbet, birlik-beraberliği hâkim kılma, Kur'an ve sünneti istikamet bilme. Her iki tema kapsamındaki içeriklerle Allah'a itaat ve ibadet eden, iffet ve hürmet değerlerine sahip, güzel ahlaklı bir genç profilinin örnek olarak ortaya konulduğu görülmektedir. İlgili hutbe içeriklerinde konuyla ilgili hadislerden yararlanıldığı ve gençlere hitaben “siz (...) olacaksınız.” ifadeleri ile kendilerinden beklenen davranış biçimleri açıkça ifade edilmiştir. Bu durum, “Gençler İslam âleminin ümididir” temasında da görülmekte, burada da gençlere İslam âleminin ümidi oldukları söylenerek “İslam dünyasının yaralarına merhem olacaksınız” ifadeleri ile kendilerine sorumluluk yüklenmiştir. Bu ifadelerle gençliğe büyük ve önemli görevler yüklendiği söylenebilir. Literatürde de gençliğin hem gencin hem de toplumun beklenti düzeylerinin yüksek olduğu bir dönem olduğu ifade edilmektedir.⁵⁶ Bununla birlikte içinde bulunduğumuz çağda bir genç için sözü edilen ideallere uygun bir yaşamın kolay olmadığı, gencin çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya olduğu da belirtilmelidir.⁵⁷

Hz. Muhammed'in gençlerle örnek ilişkisi temasında ise O'nun gençlere güven, onlarla iletişim ve onları anlama gibi özellikleri cemaate örnek alınacak hususiyetler olarak sunulmuştur. Cemaatin Hz. Peygamber'in bilhassa gençlerle iletişimini örnek almaya davet edilmesi, aile başta olmak üzere toplumun gençleri anlaması noktasında hutbelerde bir çaba olarak değerlendirilebilir.

Gençler toplum/millet için önemlidir temasında ise her bir gencin bizim için ayrı bir değer olduğu, gençlerin bizi güçlü kılan en büyük imkân ve zenginliğimiz olduğu vurgulanarak gençliğine sahip çıkıp onları eğitimi ve güzel ahlaklı bir şekilde yetiştiren toplumların geleceklerini inşa etmiş sayılacağı ele alınmıştır. Burada toplumun geneline gençlerin bir değer olarak takdim edilmesi, gençlerin hem ülkenin geleceği olması açısından hem de sorunlu kabul edilen bir dönem olmasına rağmen değerli görülmesi bakımından önemli bir vurgudur.

2.5. Toplumda Gençlerle İlgili Çeşitli Tavsiyeler, Telkinler ve Mesajlar

İncelenen hutbeler içerisinde bazı hutbelerde ailelere, öğretmenlere, genel olarak “büyüklere” hitap edilerek birtakım tavsiye ve telkinlerde bulunduğu ve bazı mesajlar verildiği görülmüştür. Bunların tümü bir kategori olarak Tablo 5'te uygun temalara göre tasnif edilerek sunulmuştur.

Tablo 5. Toplumda Gençlerle İlgili Çeşitli Tavsiyeler, Telkinler ve Mesajlar

Tema	Kod

⁵⁶ krş. Görgün Baran, “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”, 8.

⁵⁷ bk. Ejder Okumuş, “Modern Toplumda Ahlâk ve Gençlik” *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 5/11 (2017), 79-100; Yiğit, “Modern Çağda Gençlik Problemleri ve Din Eğitimi”, 319.

Gençlerin Değerleri, Kişiliği ve Dünyası ile İlgilenmek Gerek	Genç nesillerin duygu ve düşünce dünyalarına yeterince hitap edemedik. (2015)
	(...) gençlerimizin (...) çevresine, topluma ve insanlığa faydalı bireyler olarak yetişmelerinde (...) ailelerimize ve öğretmenlerimize büyük sorumluluklar düşmektedir. (2015)
	Gençlerimizi bütün bu kötülüklerden koruyacak bir merhamet ve mahremiyet eğitimine ihtiyacımız var. (2016)
	(...) gençlerimiz, benlik ve kişiliklerini, hayata bakışlarını daha çok evde, ailede kazanırlar. (2016)
	Kendilerini keşfetmelerini sağlayacak bir rol model de biz olmalıyız. (2018)
	(...) öncü şahsiyetleri gençlerimize model olarak sunmalıyız. (2019)
	Onların insanlığa faydalı, (...) yetişmeleri için hep birlikte gayret gösterelim. (2021)
	Sahip oldukları güç ve potansiyeli iyiye ve güzele yönlendirmede kendilerine rehberlik edilmesinden hoşnut olurlar. (2022)
	Gençler, kendilerini inşa etme yolunda büyüklerinin karşılarında değil, yanlarında olmasını arzu ederler. (2022)
	Çıkmaza düşüklerinde ellerinden tutulmasını, hata ettiklerinde onu düzeltilemeleri için imkân tanınmasını beklerler. (2022)
	(...) gençlerimizi ilim, irfan, bilgi, hikmet ve güzel ahlakla yetiştirmek millet olarak en önemli sorumluluğumuzdur. (2022)
	(...) gençlerimizi milli ve manevi değerlerimizle buluşturalım. (2022)
	Gençlerimizin dünyayı anlama, insanın varoluş gayesini idrak etme, millet olarak bizi bir arada tutan değerlerimizi benimseme noktasında rehberliğimize ihtiyacı vardır. (2023)
	(...) gençlerimize (...) hâsılı bizi biz yapan değerlerimizi öğretmek ortak sorumluluğumuzdur. (2023)
	(...) insanlığa faydalı olmayı kendine düstur edinen bir gençlik yetiştirmek ortak vazifemizdir. (2023)
	Onları içinde bulunacakları çağın şartlarına göre yetiştirelim. (2023)
	Huzurlu ve bilinçli bir aile ortamında büyüyen, kendisine güvenilen ve maneviyatla desteklenen gençlerimiz, girdaplardan korunacaktır. (2024)
	[Hepimize düşen] (...) gençlerimizi, (...) iyi bir insan olarak yetiştirmektir. (2024)
	(...) gençlerimizin huzur ve felahı için koşturmamız (...) (2024)
(...) gençlerimize muhabbet ve güvenimizi göstermekten çekinmeyelim. (2014)	
(...) gençlerimizi anlamalı, onlara değer vermeliyiz. (2018)	
(...) gençlere güler yüz göstermeyi ihmal etmeyelim. (2019)	
Her bir gencimiz ilgiyi, iyiliği, desteği ve sevgiyi hak etmektedir. (2021)	
Fikirlerine değer verilmesini, onlara güvenilmesini isterler. (2022)	
Kendilerine güvendiğimizi, değer verdiğimizizi hissettirelim. (2022)	
Sevgi ve muhabbetimizi onlardan esirgemeyelim. (2023)	
Onları samimiyetle dinleyelim. (2023)	
(...) gençlerimize zaman ayıralım. (2023)	
Gençlerimiz bizlerden fikirlerini içtenlikle dinlememizi istiyor. (2023)	

	Onlar için güvenli bir sığınak olalım. (2023)
	Kendilerine güvenmemizi, saygı duymamızı ve hedeflerine ulaşma noktasında desteğimizi bekliyor. (2023)
	(...) gençlerimizi anlamak ve onlara rehberlik etmek bizim vazifemizdir. (2024)
	Çocuklarımıza ve gençlerimize sahip çıkalım. (2015)
	(...) gençlerimize sahip çıkmak önceliğimiz olmalıdır. (2018)
Gençlere Din Eğitimi Konusunda Rehberlik Etmek	Kitabımızın ufuklar açan anlam dünyasını (...) gençlere tanıtmak, her dem en başta gelen vazifelerden biri kabul edilmiştir. (2015)
	Onlara inanç ve değerlerimizi doğru öğretilim. (2015)
	Bize düşen (...) İbrahim (a.s)'ı (...) bayram vesilesiyle çocuklarımıza ve gençlerimize tanıtmaktır. (2016)
	Şuurlu nesiller için gençlerimizi sahih din bilgisiyle ve kültürümüzle donatmalıyız. (2018)
	Çağımızın gençlerine Resul-i Ekrem gibi yaklaşabilir, O'nun metodu ile İslam'ı temsil ve tebliğ edebilirsek (...) (2018)
	Hz. Hüseyin'in imanını ve ahlakını kuşanmak, aynı zamanda onun yiğit ve fedakâr şahsiyetini gençlerimize aktarmak bizim görevimizdir. (2019)
	(...) gençlerimizi Cuma'nın huzuruna davet edelim. (2019) (2021)
	(...) gençlerimizi bayramın manevi ikliminden mahrum bırakmayalım (2022)
	Rabbimize kulluk yolunda örnek ve destek olalım. (2022)
	Gençlerimizi, çocuklarımızı sevgiyle, muhabbetle, güzel bir üslupla camiye teşvik edelim. (2023)
	Onların heyecan ve enerjilerini İslam'ın şefkat ve rahmet yüklü mesajlarıyla buluşturalım. (2023)
	(...) gençlerimizi Kur'an'ın rahmet yüklü mesajlarıyla buluşturalım. (2024)
	(...) gençlerimiz Allah'tan, ahiret bilincinden, peygamberden, kitaptan, imandan, ahlaktan mahrum kalırlarsa (...) büyük zorluklarla karşılaşacakları bir hakikattir. (2024)
	Gençleri Tehdit Eden Tüm Zararlı Unsurlara Karşı Gençlere Rehberlik Etmek
(...) gençlerimizin ancak bizim ilgi ve desteğimizle bağımlılıktan uzak kalabileceğini unutmayalım. (2018)	
(...) gençlerimizi eğlendirirken zehirleyen, (...) bağımlılıklara karşı uyanık olmak hepimizin vazifesidir. (2018)	
(...) gençlerimizi sapkın anlayışlara karşı eğitmek, bilinçlendirmek ve korumaktan geçtiğini, bu noktada hepimize sorumluluk düştüğünü unutmayalım. (2019)	
(...) gençlerimizin bu tür tuzaklara [zararlı alışkanlıklar] düşmemesi için milletçe mücadele edelim. (2021)	
Onları günaha sürüklemek, kötü emellerine alet etmek isteyenlere fırsat vermeyelim. (2022)	
Gençlere Dua Etmek	(...) Allah'a layık kul, Resulullah'a layık ümmet, ebeveyn hayırlı evlat, kendini İslam'a ve insanlığa hizmete adanmış (...) gençler olmaları için

	dua edelim. (2014)
	(...) üniversite sınavına girecek genç kardeşlerimize Rabbinden zihin açıklığı ve başarılar niyaz ediyorum (2020) (2024)
	[Hacı] Ümmetin (...) gençlerine dua eder, onların istikamet üzere yetişmeleri için gayret gösterir. (2022)
	Bizler de Hz. İbrâhim gibi gençlerimizin alnı secdeli, dili dualı, güzel ahlaklı olmaları için Cenâb-ı Hakk'a niyazda bulunalım. (2023)
	Cenâb-ı Hak, gençlerimizin vatanımıza, milletimize ve insanlığa hayırlı ve faydalı nesiller olarak yetişmelerini nasip etsin (2024)
Gençlerin Evliliğini Zorlaştıran Faktörler ve Kolaylaştırıcı Olmak Gerektiği	Evlenmek isteyen gençler, düğün masraflarının makul ölçüleri aşması sebebiyle zorlanmakta, hatta evlilikten uzak durmaktadır (2018) (2021)
	Evlenme çağına gelmiş genç kuşaklar, bir yuva kurarak meşru birlikteliklere özendirilmelidir. (2019)
	Gençlerimizi ailenin güçlü ve samimi ruhuyla tanıştıralım. (2019)
	Bu durum genç çiftlerin, evliliklerinin ilk yıllarını maddi sıkıntı ve huzursuzlukla geçirmesine neden olmaktadır. (2021)
	Anne-baba ve gençler olarak evliliklerde kolaylaştırıcı olalım. (2022)
Diğer	Düşüncesini, hayat tarzını, giyim kuşamını yargılayarak dışlamak yerine, hepsine kucak açmalıyız. (2018)
	(...) sizler de zekât, fitir sadakası ve bağışlarımızla binlerce gencimize umut ışığı olabilir, onların ihtiyaçlarını karşılayabilirsiniz. (2019)
	Evlatlarımızdan her daim ümitvâr olalım. (2022)
	(...) ilmin değerini bilen, okuyan, araştıran, tefekkür eden gençlerimiz eliyle olacaktır. (2023)

Tablo 5'e bakıldığında, gençlerle ilgili topluma verilen çeşitli tavsiyeler, telkinler ve mesajlar içerisinde en önemli yoğunluğun; gençlerin değerleri, kişiliği ve dünyası ile ilgilenmek temasına odaklandığı, bunu da gençleri anlamak, onlarla ilgilenmek ve onlara değer vermek ile gençlerin din eğitimi ile ilgilenmek temalarının takip ettiği görülmektedir.

Gençlerin değerleri, kişiliği ve dünyası ile ilgilenmek teması kapsamında; gençlerin benlik ve kişiliklerini daha çok ailede geliştirdikleri ve değerleri ailede kazandıklarından hareketle, kendilerine rol model olmak ve rehberlik etmek gerektiği mesajlarına yer verilmiştir. Bu bağlamda hutbelerde onların insanlığa faydalı; iyi insan ve güzel ahlak sahibi olarak yetişmelerinde ailelere, öğretmenlere ve topluma sorumluluk düştüğü vurgusu açıktır. Bu noktada söz edilen bazı sorumluluklar; gençleri milli ve manevi değerlerle buluşturmak, onlara bizi biz yapan değerleri öğretmek, huzurlu ve bilinçli bir aile ortamı sağlamaktır. Gençlerin değerleri, kişiliği ve dünyasına ilişkin hutbe içeriklerinde gençlerin büyüklerden beklentileri ile ailelerin sorumlulukları açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bir başka tema ise gençleri anlamak, onlarla ilgilenmek ve onlara değer vermek gerektiğine odaklanmaktadır. Bu kapsamdaki vurgular ise gençlere sevgi ve muhabbeti açıkça göstermek, gençlere değer vermek ve güvenmek, onları anlamak ve dinlemek gibi daha ziyade gençlerle iyi ilişkiler inşa etme ve ilişkileri geliştirme odaklı içeriklerdir. Bu kapsamda gençlerin fikirlerine değer verilmesini, kendilerine güvenilmesini ve saygı

duyulmasını istedikleri ortaya konularak büyüklere de bu yönde davranmaları gerektiği yönünde telkinler yapılmıştır. Hutbelerde gençlerin ne istediklerinin ortaya konulmuş olması, ailede gençle iletişim sorunları yaşıyorsa bunun çözümüne önemli bir katkı niteliğindedir. Nitekim *Türkiye’de Gençlik* araştırmasında gençlerin kendilerine göre yaşadıkları en önemli sorunlardan biri de aile tarafından anlaşılammak olarak tespit edilmiştir.⁵⁸ Farklı bir çalışmada da gençlerin onur ve bağımsızlıklarına düşkün oldukları, başta anne-babaları olmak üzere, büyüklerden kendilerine saygı duyulmasını, her işlerinde müdahale edilmemesini istedikleri, gençlerin problemlerin bazılarının da bu yüzden ortaya çıktığı belirtilmektedir.⁵⁹ Gençle ailesi arasındaki çatışmaların genci, yalnızca ailesinden değil, bir tepki olarak ailesinin sahip olduğu inanç ve değerlerden de uzaklaşma durumuna getirme ihtimali⁶⁰ göz önüne alındığında, ailenin gençle başarılı ve uyumlu iletişiminin önemini daha iyi bir şekilde anlaşılabilir.

Bir başka temada ise gençlerin din eğitimi ile ilgilenmek gerektiğine ilişkin içeriklere yer verilmiştir. Hutbelerde aileler başta olmak üzere topluma çocuk ve gençlerin din eğitimi ile ilgilenmek gerektiğinin belirtilmesi dinî irşat kapsamında yer alması beklenen içeriklerdir. Gençlerin din eğitimi ile ilgili temas edilen konular; Kur’an’ın anlam dünyasını, inanç ve değerlerimizi, sahih din bilgisi ve kültürünü, namaza ve camiye devamı, bayramın manevi iklimini gençlere tanıtmak, sevdirmek ve benimsetmektir. Ailenin, gencin din eğitimi ile çocukluğundan itibaren ilgilenmesi ve gerekli yönlendirmeleri yapması gerekmektedir. Aksi halde gencin sağlıklı bilgiye ulaşamadığı sorgulamaları neticesinde çözümü yanlış yerlerde (uyuşturucu, şiddet, vs.) aramasının muhtemel olduğu belirtilmektedir.⁶¹

Bir önceki kategorideki bir tema kapsamında hutbelerde günümüzde gençleri tehdit eden bazı sorunların ele alındığı ortaya konulmuştu. Bu kategorideki bir tema kapsamında da hutbelerde topluma hitaben gençleri tehdit eden tüm zararlı unsurlara karşı gençlere rehberlik etmek gerektiği ele alınmıştır. Bu kapsamda toplumdan beklenenler şu şekildedir; gençleri tüm zararlı alışkanlıklar konusunda bilinçlendirmek, korumak ve rehberlik etmek, onları inanç ve medeniyet değerlerimizle buluşturmak, gençlere ilgi ve destek göstermek, bağımlılıklara karşı uyanık olmak. Bu noktada bağımlılıklar başta olmak üzere çeşitli zararlı alışkanlıklarla mücadelenin toplumun ortak sorumluluğu olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Ancak bu sayılanlar noktasında zaman zaman aile de yetersiz veya çaresiz kalabilmektedir. Hutbelerde ailenin ve toplumun genelinin bu sayılanları sağlama

⁵⁸ SEKAM, *Türkiye’de Gençlik - Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 143.

⁵⁹ Aybey, “Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi”, 937.

⁶⁰ Kübra Kamer Ekici, “Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Uygulanan Gençliğe Değer Projesinin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 17 (Haziran 2022), 40.

⁶¹ Ekici, “Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Uygulanan Gençliğe Değer Projesinin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi”, 40.

noktasında hangi kurumlardan veya kaynaklardan nasıl yararlanabileceği gibi hususlara da temas edilebilir.

Daha önceki başlıklarda gençlere çeşitli tavsiyelerin verildiği bir tema kapsamında gençlere gücü yetenlerin evlenmesi tavsiyesinin yapıldığı ortaya konulmuştu. Bu kategori kapsamında da bazı hutbelerde topluma hitap edilerek gençlerin evliliğini zorlaştıran faktörlerin ele alındığı ve evliliği kolaylaştırıcı olmak gerektiği işlenmiştir. Bu bağlamda hutbelerde düğün masraflarının makul ölçüleri aşması gibi evliliği zorlaştıran bazı durumlar ele alınmış ve gençlerin aile kurmaya özendirilmesi vurgulanmıştır. SEKAM'ın *Türkiye'de Gençlik* araştırmasında gençlerin kendilerine göre yaşadıkları en önemli sorunlardan biri de ekonomik nedenle evlenememe olarak tespit edilmiştir.⁶² Bu noktada, hutbelerde önemli bir toplumsal sorunun ele alındığı görülmektedir.

2.6. Gençlere Kur'an ve Sünnetten Örnek Olarak Sunulan Genç Rol Modeller

Bazı hutbelerin içeriğinde gençlere İslam tarihinden bazı şahsiyetlerin rol model olarak sunulduğu görülmüştür. Bunların tümü bir kategori olarak Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Gençlere Kur'an ve Sünnetten Genç Rol Modellerin Örnek Olarak Sunulması

Tema	Kod	
Ashab-ı Kehf	(...) bugünün Ashab-ı Kehf'i, (...) Ashab-ı Suffa'sı siz olacaksınız. (2014)	
	Ashâb-ı Kehf'in samimiyetini kuşandığı çağdasın. (2021)	
	(...) Ashâb-ı Kehf gibi sarsılmayan bir duruş vardır senin özünde. (2023)	
Peygamberler	Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'in (...) hak davasını kuşandığı çağdasın. (2021)
		Gençliğin yegâne rehberi (...) Peygamberimizin izindesin sen. (2023)
	Hz. İbrahim	Hz. İbrahim'in tevhid mücadelesini kuşandığı çağdasın. (2021)
		(...) Hz. İbrahim gibi bâtılın karşısında dimdik durmaya devam edeceklerdir. (2022)
		Sen, hakikat arayışı ve tevhit mücadelesinde Hz. İbrâhim gibi olmaya namzetsin. (2023)
	Hz. Yusuf	Dünyanın bütün gayr-i meşru arzularına bakmayan, edep ve iffetine sahip çıkan olacaksınız, Yusuf olacaksınız. (2014)
		Hz. Yusuf'un onurunu kuşandığı çağdasın. (2021)
		(...) Hz. Yusuf misali iffetiyle insanlığa örnek olacaklardır. (2022)
	Hz. İsmail	Nefsani istek ve arzular karşısında "Ben Allah'a sığınırım" diyen Hz. Yusuf gibi olmak yakışır sana. (2023)
		Anne-babaya itaatkar ve hürmetli, canını tereddütsüz

⁶² SEKAM, *Türkiye'de Gençlik - Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*, 143.

		Allah yoluna kurban edecek kadar gözü pek ve teslimiyetli, azimli ve kararlı bir kul olacak, İsmail olacaksınız. (2014) Hz. İsmail'in teslimiyetini kuşandığı çağdasın. (2021)
Diğer Şahsiyetler	Hz. Meryem	Musibet ve imtihanın en ağırından geçse de iman ve sadakatinden geçmeyen, Allah'a itimadı sarsılmayan onurlu gençler olacaksınız, Meryem olacaksınız. (2014) Hz. Meryem'in ahlâkını gönlüne nakşedecek yaştasın. (2021)
		Gençlere güvendiğimiz müddetçe Hz. Meryem gibi şükürü, sabrı, hayâyı ve tevekkülü kuşanmayı sürdürecektir. (2022)
		İffet ve onur abidesi Hz. Meryem gibi olma azmi sendendir. (2023)
		Hz. Asiye
	Hz. Hatice	Hz. Hatice'nin cesaretini gönlüne nakşedecek yaştasın. (2021)
	Hz. Ayşe	Hz. Âişe'nin ilim aşkını gönlüne nakşedecek yaştasın. (2021)
	Habil	Kıskançlık ve nefretine yenik düşen öldüren Kabil değil; en büyük cihadın kişinin kendi nefsiyle mücadelesi olduğunu yaşayarak ortaya koyacak olan Habil olacaksınız. (2014)
Ashab-ı suffa	Sana, O'nun kutlu mektebinde yetişen gençler gibi ilim ve irfanın, hikmet ve adaletin peşinde olmak yaraşır. (2023)	

Tablo 6'ya bakıldığında gençlere Ashab-ı Kehf'in, Hz. Muhammed başta olmak üzere çeşitli peygamberlerin ve Hz. Meryem, Hz. Asiye, Hz. Hatice, Hz. Ayşe gibi İslam tarihinde öne çıkan bazı kadın şahsiyetlerin, Hz. Adem'in oğlu Habil'in ve Ashab-ı suffanın örnek gösterildiği görülmektedir. Gençlere bu şahsiyetler üzerinden örnek gösterilen özellikler ise şu şekilde tasnif edilebilir:

- 1) Dini konular: Tevhid mücadelesi ve hak davasına sahip olmak, teslimiyet sahibi olmak, tevekkül sahibi olmak, Hz. Muhammed'i örnek almak, imanından vazgeçmemek, nefisle mücadele etmek.
- 2) Ahlak ve değerler: İffet, edep ve hayâ sahibi olmak, anne-babaya itaatkar ve hürmetli olmak, onurlu olmak, şükür, sabır.
- 3) Karakter özellikleri: Azimli, kararlı, cesur olmak.
- 4) Diğer özellikler: İlim aşkı taşımak, irfan, hikmet ve adaletin peşinde olmak.

Gençlere İslam tarihinden bazı şahsiyetlerin rol model olarak sunulduğu içeriklerin - Tablo 1'de yer verilen- başlı başına gençlerin konu edildiği hutbelerde geçtiği tespit edilmiştir. İlgili hutbelerde gençlere hitaben, Tablo 6'da yer verilen şahsiyetleri rol model almalarının ve kendilerinden onlar gibi olmalarının beklendiği ifade edilmiştir. Bu içeriklerde gençlere; "Hz. İbrahim'in tevhid mücadelesini, Hz. İsmail'in teslimiyetini, Hz. Yusuf'un onurunu, Ashab-ı Kehf'in samimiyetini ve Hz. Muhammed Mustafa'nın (s.a.s) hak

davasını kuşandığı çağdasın.”; “Hz. Asiye’nin imanını, Hz. Meryem’in ahlâkını, Hz. Hatice’nin cesaretini, Hz. Âişe’nin ilim aşkını gönlüne nakşedecek yaştasın.” gibi ifadelerle içinde buldukları gençlik döneminde ilgili şahsiyetlerin temayüz etmiş özelliklerine işaret edilmiştir. “Sen, hakikat arayışı ve tevhit mücadelesinde Hz. İbrâhim gibi olmaya namzetsin. Nefsani istek ve arzular karşısında “Ben Allah’a sığmırım” diyen Hz. Yûsuf gibi olmak yakışır sana. İffet ve onur abidesi Hz. Meryem gibi olma azmi sendedir.” gibi ifadelerle kendilerinin de içinde bulunduğumuz çağ için benzer özelliklerde olmalarının beklendiği çeşitli telkin ifadeleri ile belirtilmiştir.

Gençlere hitap edilen hutbelerde İslam tarihinden çeşitli olumlu özellikleriyle temayüz etmiş şahsiyetlerin rol model olarak gösterilmesi olumlu olarak değerlendirilebilir. Zira kimlik arayışının yaşandığı bir dönem olan gençlikte gençler özdeşim kuracakları kahramanlar arar.⁶³ Hatta gencin dini kimliğinin oluşumunda da özdeşleşmenin doğrudan öğretime nazaran daha etkili olduğu, nitekim gencin dini hayata dair bilgilerin büyük çoğunluğunu özdeşleşme yoluyla edindiği belirtilmektedir.⁶⁴ Bununla birlikte, gençlerin tarihî kişilerle yakın etkileşim kurma imkânı bulamadığı için bu özdeşleşmenin zor ve kısa süreli olabileceği dile getirilmektedir.⁶⁵ Zira gençler tarihi şahsiyetlerin yaşadıkları dönem ile kendi dönemleri arasında bir uçurumun olduğunu görmekte, anlatılan kişinin hayatı ile kendi yaşantısı arasında ortak bir nokta bulamamaktadır.⁶⁶ Bu bakımdan hutbelerde geçen “bugünün Ashab-ı Kef’i, ilim ve irfanıyla Ashab-ı Suffa’sı siz olacaksınız.” gibi ifadeler gençlere “uzak hedef” olarak görünebilir. Nitekim literatürde de modern çağda gençlerin dindar bir kimlikle özdeşleşmekten kaçındığı belirtilmektedir.⁶⁷ Dinî yerel otoritelerin zayıfladığı günümüzde özellikle internetin ve sosyal medyanın etkisiyle rol modellerin daha ziyade güncel kahramanlar olduğu söylenebilir.⁶⁸ Buradan hareketle gençlere İslam tarihinden rol modeller sunulması anlamsızdır sonucuna ulaşılmaz. Ancak tarihi şahsiyetlerin yanı sıra gençlerin günümüzden şahsiyetleri görüp tanıyıp onlarla da özdeşim kurması gerektiği söylenebilir.

⁶³ bk. Mehmet Akif Kılavuz, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Dem Yayınları, 2006).

⁶⁴ bk. Gündüz, “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”, 1109.

⁶⁵ bk. Kılavuz, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, 296.

⁶⁶ bk. Gündüz, “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”, 1110.

⁶⁷ Çayır, “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma”, 72; Gündüz, “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”, 1111.

⁶⁸ Yiğit, “Modern Çağda Gençlik Problemleri ve Din Eğitimi”, 312; Gündüz, “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”, 1110.

Sonuç ve Öneriler

Hutbelerde gençliğin ve gençlerin nasıl konu edildiğini ortaya koymak ve böylece hutbelerin toplumun gençlerle ilgili hangi konularda aydınlatılmasına katkısı olduğunu irdelemek amacıyla kaleme alınan bu çalışmada ulaşılan sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Örnekleme alınan 10 yıl içerisindeki hutbelerde genç kavramının yer alma durumuna bakıldığında, kavramın geçme sıklığında yıllar içerisinde periyodik bir artış ya da azalma olmadığı görülmüştür. Bu durum, gençlik konusunun hutbelerde belli bir düzen ve program içerisinde ele alınmadığı izlenimi vermektedir.

10 yıl hutbeleri arasında 5 yılda birer hutbenin konusunun gençlere/gençliğe tahsis edildiği görülmüştür. Bunlar içerisinde yalnızca 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle bir hutbede gençler konu edilmiştir. Gençleri konu edinen diğer hutbelerin tarihlerinin belirlenmesinde ise hususi bir özellik tespit edilmemiştir.

Hutbelerde gençlik ve gençler bir değer olarak ele alınmış; özellikle genç cemaat, içinde bulunduğu dönemin değerini ve bir fırsat olduğunu bilerek hayatını düzenlemesi noktasında irşat edilmiştir. Gençliğin bir nimet olmasının ve toplum için bir değer olmasının sorumluluk gerektirdiği hem gençlere hem de toplumun geneline sunulmuştur. Gençlere verilen sorumluluk mesajı hem bu dünya hem de ahiret için gençliklerini hak, hakikat, adalet ve insanlığa hizmet uğrunda geçirmeleridir. Aksi halde bu dünyada pişmanlık, ahirette de hüsrana karşılaşılabilecekleri vurgulanmıştır. Bu tema kapsamında toplumun geneli için ele alınan sorumluluk ise; gençliğe sahip çıkıp onları eğitimi ve güzel ahlaklı bir şekilde yetiştirmek şeklinde ele alınmıştır. Ancak çalışmada geliştirilen bir başka kategori kapsamında topluma gençlerle ilgili çok geniş sorumluluklar yüklendiği tespit edilmiştir.

Hutbelerde cemaatin, gençliğin çeşitli karakteristik özellikleri ile ilgili gelişim ve din psikolojisi kaynaklarına uygun bir şekilde aydınlatıldığı tespit edilmiştir. Bu konudaki içerikler her kesimden cemaatin rahatlıkla anlayabileceği açıklıkta ifadelerdir. Ele alınan bu içeriklerin cemaat içerisinde yer alan gençlerin kendilerini tanıma ve anlamlandırılmalarına, ebeveynlerin ve toplumun diğer kesimlerinin ise gençleri anlamasına ve bu anlayış ile onlara yaklaşmasına katkı sunacağı söylenebilir.

Hutbelerde gençleri tehdit eden çeşitli sorunlar hakkında cemaat aydınlatılmış, özellikle ailenin gençlerin bu tür tuzaklara düşmemesi için yapması gerekenler ortaya konulmuştur. Bu sorunlar arasında en yoğun olarak FETÖ ve diğer din istismarcıları ile zararlı alışkanlıklar konularının işlendiği tespit edilmiştir. Din istismarı konusuna temas edilmesi DİB'in genel stratejileri ve dinin korunması açısından beklenen içeriktir. Zararlı alışkanlıklar ise din ile de kesişimi olan ancak Anayasada yer alan çoğunlukla toplumsal bir meseledir. Bu içeriklerde gençler suçlanmamış veya hedefe alınmamış; bilakis kendilerinin “tecrübesizlik ve merakla çeşitli tehlikelere maruz kalınan bir dönem” içinde oldukları belirtilerek onların bu tehditlere yönelmesindeki nedenler ele alınmıştır. Gençlerin zararlı

alışkanlıklara yönelmelerinde anne-baba sevgisinden veya aile şefkatinden uzak kalmaları da bir sebep olarak gösterilerek ailenin bu noktadaki sorumluluğuna işaret edilmiştir.

Hutbelerde gençlerin değerleri, kişiliği ve dünyası ile ilgilenmek, gençleri anlamak, onlarla ilgilenmek ve onlara değer vermek, gençlerin din eğitimi ile ilgilenmek, gençleri tehdit eden tüm zararlı unsurlara karşı gençlere rehberlik etmek gibi temalarda topluma geniş bir içerikte çeşitli tavsiyeler, telkinler ve mesajlar verildiği tespit edilmiştir. Bu hutbelerde aile başta olmak üzere toplumun geneline gençleri korumaya dönük sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. Aileye gençlerle ilgili bu tavsiye ve telkinlerin içerisinde gençlere nasıl yaklaşması gerektiği, onlarla nasıl daha iyi ilişkiler geliştirebileceği noktasında da bilgiler verilmektedir. Bu anlamda hutbelerde ailenin hem gençleri koruma yolları hem de bunu yaparken nasıl bir yaklaşım içinde olması gerektiği ile ilgili aydınlatıldığı söylenebilir.

Hutbelerde Allah'a itaat ve ibadet eden, iffet ve hürmet değerlerine sahip, güzel ahlaklı bir genç profilinin örnek olarak ortaya konulduğu görülmektedir. Bu örnekliğin yanı sıra gençlere İslam âleminin ümidi oldukları söylenerek "İslam dünyasının yaralarına merhem olacaksınız" ifadeleri ile büyük bir sorumluluk yüklenmiştir. Bununla birlikte, hutbelerde gençlerin bunu nasıl gerçekleştirebilecekleri, bu özellikleri elde etmişlerse bunu nasıl muhafaza edebileceklerine ilişkin yollar kendilerine gösterilmemiştir. Şu hâlde İslam âlemi için ümit olma ve İslam dünyasının yaralarına merhem olma ifadeleri gençler tarafından uzak hedef olarak algılanabilir. Benzer şekilde gençlere İslam tarihinden çeşitli olumlu özellikleriyle temayüz etmiş şahsiyetlerin rol model olarak gösterildiği tespit edilmiştir. Bu husus olumlu olmakla birlikte gençlerin, tarihi şahsiyetlerin yaşadıkları dönem ile kendi dönemleri arasında bir uçurum görmesi ve anlatılan kişinin hayatı ile kendi yaşantısı arasında ortak bir nokta bulamaması ihtimalleri göz önüne alındığında gençlere günümüzden de rol modellerin gösterilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabacaktır.

Bu sonuçlar ışığında şunlar önerilebilir:

- Hutbelerde gençlere verilen sorumluluk mesajı hem bu dünya hem de ahiret için gençliklerini hak, hakikat, adalet ve insanlığa hizmet uğrunda geçirmeleridir. Aksi halde bu dünyada ihtiyarlık geldiğinde pişmanlık, ahirette de hüsrana karşılaşılabilecekleri vurgulanmıştır. Bununla birlikte gençlik tecrübesizliği içinde olan bireyin, ihtiyarlık geldiğinde pişman olma fikrine uzak olacağı söylenebilir. Bu noktada hutbe içeriklerinin örnek olaylarla desteklenmesi önerilebilir. Böylece yaşanmış veya yaşanması muhtemel ibretlik kısa örnek olaylarla bu konunun genç cemaat tarafından daha iyi benimsenmesi sağlanabilir.
- Literatürde gençlerin birtakım dinî şüphe ve inanç sorunları yaşayabildiği ortaya konulmuştur. Ancak incelenen hutbelerde buna temas eden içerik tespit edilmemiştir. Hutbelerde gençlerin bu tür inanç sorunlarına temas eden içeriklere yer verilmesi önerilebilir.

- Hutbelerde gençler ve toplumun geneli, gençlerin sorularını yöneltebileceği kişi, ortam ve platformlara yönlenebilir. Cemaat içerisinde dinî birtakım şüpheleri veya sorgulamaları olan gençlerin bu sorularını rahatlıkla paylaşabilecekleri yüz yüze veya online ortam ve imkanlar oluşturulmalı ve bunun bilgisi cemaatle paylaşılmalıdır.
- Hutbelerde zararlı alışkanlıklarla mücadelenin toplumun ortak sorumluluğu olduğu vurgusu dikkat çekmektedir. Ancak bu noktada zaman zaman aile de yetersiz veya çaresiz kalabilmektedir. Hutbelerde ailenin ve toplumun genelinin bu mücadelede hangi kurumlardan veya kaynaklardan nasıl yararlanabileceği gibi hususlara da temas edilebilir.
- Hutbelerde gençlerden beklenenlerin ve yapılan telkinlerin gençler açısından altını doldurabilmek için bunu nasıl yapabileceklerine ilişkin de bilgilendirilmeleri yerinde olacaktır. Bu anlamda DİB'in gençlere yönelik çok çeşitli çalışmaları vardır. Hutbelerde cemaat bu çalışmalar hakkında kısaca bilgilendirilip gençlerin bu çalışmalara katılması teşvik edilebilir.
- Hutbelerde gençlere İslam tarihinden şahsiyetler rol model olarak sunulmuştur. Bunun yanı sıra DİB'in, gençlerin günümüzde çeşitli örnek vasıfları ile temayüz etmiş şahsiyetleri tanıyıp onlarla bir araya gelebileceği organizasyonlar yapması önerilebilir.
- Gençleri konu alan hutbelerin gençler üzerindeki etkileri farklı akademik çalışmalarda araştırılabilir.
- Hutbelerde gençlikle ilgili işlenmesi gereken konulara ilişkin lise ve üniversite gençleri ile cami cemaatinin görüş ve önerileri araştırılabilir.

Kaynakça | References

- 2024 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı. *Resmî Gazete* 32350 (Mükerrer) (25 Ekim 2023).
Erişim 11 Ağustos 2024.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/10/20231025M1-1.pdf>
- Aybey, Salih. “Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 932-963. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1187261>
- Bahadır, Abdülkerim. “Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler”. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökelekli. 307-368. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Bal, Hüseyin. *Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2013.
- Baran, Aylin Görgün. “Genç ve Gençlik: Sosyolojik Bakış”. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2013), 6-25.
- Bayhan, Vehbi. *Genç Kimliği*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Bilgin, Nuri. *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi: Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. 3. Baskı Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- Can, İslam. “Türkiye Camilerinde Okutulan Hutbelerin Birlikte Yaşama Söylemleri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme: Adana Örneği”. *SEFAD* 38 (2017), 507- 532.
- Çayır, Celal. “Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma”. *Bilimname* 28 (2014), 59-88.
- Çinemre, Semra. “Yaygın Din Eğitiminin Toplumunu Din İstismarı Konusunda Aydınlatmaya Katkısı: Cuma Hutbeleri Üzerinden Bir İnceleme”. *İlted: İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 56/2 (2021), 329-358. <https://doi.org/10.29288/ilted.897605>
- Demir, Mehmet. “Çevreye Minberden Bakmak: Cuma Hutbelerinde Çevre Sorununun Sunumu”. *İnsan ve Toplum* 2/3 (2012), 5-31.
- Demir, Zekiye. “Diyanet Hutbelerinde Kadın Söylemi”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/14 (2013), 95-118.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. “Yayınlarımız/Hutbeler”. Erişim 7 Temmuz 2024.
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/kategoriler/yayinlarimiz/hutbeler>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Diyanet İşleri Başkanlığı Gençlik Çalışmaları Yönergesi”. Erişim 8 Ağustos 2024.
<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/Diyamet%20%C4%B0%C5%9Fler%20Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Gen%C3%A7lik%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1%20Y%C3%B6nergesi.pdf>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Genelge 15 Temmuz 2016”. Erişim 17 Ağustos 2024.
<https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/15%20Temmuz%202016%20Genelgesi.pdf>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. “Stratejik Plan 2024-2028”. Erişim 8 Ağustos 2024.
https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/Documents/2024-2028_YILI_STRATEJ%C4%B0K_PLAN.pdf
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun (Kanun No. 633). *Resmî Gazete*

- 12038 (22 Haziran 1965). Erişim 10 Eylül 2023
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.633.pdf>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. *Türkiye’de Dini Hayat Araştırması*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Diyanet Yayınları. “15 Temmuz Kitaplığı”. Erişim 17 Ağustos 2024.
<https://yayin.diyaret.gov.tr/Product/Index?category=176>
- Diyanet Yayınları. “Din İstismarı ile Mücadele”. Erişim 17 Ağustos 2024.
<https://yayin.diyaret.gov.tr/Product/Index?category=2>
- Doğan, Recai. “Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yaygın Din Eğitimi Açısından Hutbeler”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (1999), 491-533.
- Ecer, Münir - Şimşek, Eyüp. “Fâtımî Hutbelerinin Eğitim Açısından İncelenmesi: Bir İçerik Analizi Çalışması”. *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2022), 1-30.
- Ekici, Kübra Kamer. “Diyanet İşleri Başkanlığı Tarafından Uygulanan Gençliğe Değer Projesinin Din Eğitimi Kapsamında Değerlendirilmesi”. *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 17 (Haziran 2022), 38-60.
- Er, Ali İhsan - Özdemir, Mücahit. “İslam İktisadı Söylemlerinin Cuma Hutbelerindeki Yeri”. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/2 (2019), 150-169.
- Gündüz, Muhammed Muhti. “Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi”. *Şarkiyat* 12/4 (2020), 1092-1117. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.737971>
- Hökekleli, Hayati. “Ergenlik Dönemi Dini Şüpheler”. *Din Öğretimi Dergisi* 14 (1988), 73-82.
- Hökekleli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: DEM Yayınları, 2016.
- Kaya, Umut. “2017-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Hutbelerle İlgili Bir Analiz”. *Amasya İlahiyat Dergisi* 17 (Aralık 2021), 221-258. <https://doi.org/10.18498/amailad.989085>
- Kaygın, Hüseyin - Yokuş, İslam. “Yaşam Boyu Değerler Eğitimi Kurumları Olarak Camiler: Hutbelerde Değerler Eğitimi”. *International Journal of Sport Culture and Science* 3/Special Issue 4 (2015), 476-485.
- Keyifli, Şükrü. “Cami İçi Din Eğitimi ve İletişimi Süreci Olarak Hutbeler”. *Ekev Akademi Dergisi* 17/55 (2013), 71-88.
- Kılavuz, Mehmet Akif. “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi (Lise Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma)”. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. ed. Hayati Hökekleli. 251-305. İstanbul: Dem Yayınları, 2006.
- Kılıç, Murat. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Devlet ile Vatandaş Arasında Bir İletişim Aracı Olarak Hutbeler”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 17/35 (Mart 2018), 137-166.
- Koç, Mustafa. “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (2004), 231-238.
- Köylü, Mustafa - Oruç, Cemil. *Gençlik Dönemi Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023.
- Neuman, L. W. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. çev. Sedef Özge. 2 Cilt. Ankara: Yayın Odası, 7. Basım, 2006.
- Okumuş, Ejder. “Modern Toplumda Ahlâk ve Gençlik”. *Gençlik Araştırmaları Dergisi* 5/11 (2017), 79-100.
- Onay, Ahmet. “Diyanet Hutbelerinin Muhteva Analizi”. *İslami Araştırmalar Dergisi* 17/1 (2004),

1-13.

- Orhan, Gürsu. “Gençlik Dönemi İnanç Krizinin Psikolojik Kökenlerinin Analizi: Olgu Sunumu”. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/3 (2022), 915-931. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1191763>
- Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. çev. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Sak, Ramazan vd. “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi* 4/1 (2021), 227-250. <https://doi.org/10.33400/kuje.843306>
- SEKAM, Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi. *Türkiye’de Gençlik - Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri*. İstanbul: SEKAM Yayınları, 2013.
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. “İstatistik Veri Portalı”. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109>
- TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. “İstatistiklerle Gençlik, 2023”. Erişim 10 Ağustos 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2023-53677>
- Türkiye Cumhuriyet Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. “On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)”. Erişim 8 Ağustos 2024. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 2709). *Resmî Gazete* 17863 (18 Ekim 1982). Erişim 18 Ağustos 2024 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>
- Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi. *Resmî Gazete* 28541 (27 Ocak 2013). Erişim 11 Ağustos 2024. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130127-8-1.pdf>
- Usta, Niyazi. “Yaygın Din Eğitimi Hizmetlerinin Zihniyet Değişimindeki Rolü -Hutbe ve Vaazların Zihniyet Değişimine Etkileri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme-”. *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*. ed. Mehmet Bulut. C. I, 468-473. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Yaman, Ömer Miraç. “Türkiye’de Gençlik Sosyolojisi Çalışmalarına Dair Bibliyografik Bir Değerlendirme”. *Alternatif Politika* 5/2 (2013), 114-138.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008.
- Yiğit, Yasin. “Modern Çağda Gençlik Problemleri ve Din Eğitimi”. *İslam, Modernite ve Gençlik*. ed. Seyfullah Kara-Salih Aybey-Tahir Aşirov. 307-324. İstanbul: İlahiyat Yayınları, 2021.